Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування

кафедра публічного управління та адміністрування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
_____ О.Н. Євтушенко
“____” _____2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: РОЛЬ ІНСТИТУТУ ВЛАДИ В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

Керівник: Кандидат педагогічних наук, доцент
Файчук Олена Леонідівна

Рецензент: ст. викладач
Верба Світлана Миколаївна

Виконав: студент VI курсу групи 636 МЗ
Кравець Олег Васильович

Спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування»

ОПП: «Державна служба»

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП……4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ……7
1.1. Цілі, завдання, інструменти і принципи політики регіонального розвитку……...7
1.2. Державне управління соціально-економічними процесами у регіоні: форми і методи ……..16
Висновки до розділу 1……...24
РОЗІДЛ 2. СУТНІСТЬ, ФОРМИ І МЕТОДИ ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ……...…24
2.1. Система стратегічного планування як основний напрямок соціально-економічного розвитку регіону……25
2.2. Планування розвитку територій…….....32
Висновки до розділу 2……...41
РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ РЕГІОНУ …43
3.1. Вплив державного регулювання інвестиційної діяльності на розвиток регіонів……...43
3.2. Актуальні проблеми та пріоритети регіональної політики України та шляхи їх вирішення……...50
Висновки до розділу 3……...57
ВИСНОВКИ……...58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….…62
ДОДАТКИ……..66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Державна регіональна політика – ДРП

Європейський Союз – ЄС

Кабінет Міністрів України – КМУ

Міністерство розвитку громад та територій України – Мінрегіон

Міська державна адміністрація – МДА

Національний Бану України – НБУ

Обласна державна адміністрація – ОДА

Обласна військова адміністрація – ОВА

Органи місцевого самоврядування – ОМС

Об’єднані територіальні громади – ОТГ

Програми комплексного відновлення територій територіальної громади/регіону – ПКВ

Територіальні громади – ТГ

Центральні органи виконавчої влади – ЦОВВ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кінець 2024 року так і залишився з тяжкими наслідками від російської агресії. На даний час перед державою поставлені справді глобальні цілі та завдання модернізації інфраструктури, від практичної реалізації яких після війни буде залежати досягнення стратегічних пріоритетів кожного регіону нашої країни. Протягом останніх років Україна намагалася зміни відносини між органами влади: центральними, регіональними і місцевими з переходом від моделі централізованого планування – згори вниз, до планування на основі місцевої ініціативи на засадах багаторічного фінансування з залученням різноманітних джерел. Такий корок неодмінно буде економічно вигідним громадам, і, відповідно, державі. Економіка скорочується без стабільного стану збільшення фінансових ресурсів. Необхідно підкреслити, що розвиток економіки регіонів в більшій частині включає в собі ряд адміністративно-територіальних перетворень, а це неможливо без модернізації інфраструктури та розвитку транспортної логістики. Останнім часом змінилися і стали більш багатосторонніми цілі регіональної політики.

Разом з тим, наукові погляди з точки зору структурно-функціональних положень інфраструктури, як основи економічних систем та регіонального розвитку сучасного регіонального економічного простору, що відповідають його експлікації, потребують подальшої розробки та трансформації. Особливості організації регіонального економічного простору та процесів, що в ньому відбуваються, в ході яких повинен бути оновлений та уточнений склад суб’єктів, адміністративні процеси та результати використання потенціалу та можливостей регіонів, потребують подальшого дослідження.

Дослідження регіонального управління соціально-економічними процесами було здійснено та науково-обгрунтоване такими дослідниками, як В. Вакуленко, Т. Голіковою, У. Дорош, О. Євтушенком, В. Куйбіда,

Д. Терещенко та ін. Їх наукові розробки та науковий аналіз проблеми стали науково-теоретичним підґрунтям становлення й розвитку теорії регіонального розвитку. Вони напрацювали достатню теоретичну базу в галузі регіональної політики. Проте, ці дослідження не висвітлювали питання регіонального розвитку в умовах воєнного стану.

Слід зазначити, що поряд з «регіональною політикою», «регіональним розвитком», «розвитком регіонів» науковці почали досліджувати такий термін як «відновлення регіонів». Цей термін поступово і наполегливо почав вживатися і досліджуватись сучасними дослідниками і науковцями, що змушує кардинально переглянути функції регіональної політики.

Об’єкт дослідження – соціально-економічні відносини, які відбуваються у певних регіонах України.

Предмет роботи – є органи державної влади, які сприяють розвитку регіональної політики.

Метою роботи є вивчення регіональної політики в контексті сприяння розвитку територій та підвищення конкурентоспроможності й продуктивності національної та, відповідно, регіональної економік за умов раціонального використання природніх та людських ресурсів.

Зазначена вище мета досягається постановкою таких **завдань**:

– проаналізувати теоретико-методологічні засади управління регіональним розвитком;

– визначити сутність, форми і методи планування регіонального розвитку;

– окреслити основні напрямки і завдання, щодо управління інвестиційною діяльністю регіону.

Методи дослідження. Методологічною основою вирішення поставлених завдань є принципи об'єктивності, історизму та системності наукового аналізу, з урахуванням політичної та соціально-економічної ситуації в країні. З позицій взаємозв'язку історії та сучасності, теорії та

практики застосовувалися спеціальні методи: історико-правовий, структурно-функціональний, формально-логічний, порівняльно-правовий та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що здійснено комплексний розгляд ролі інституту влади в процесі державного управління регіональним розвитком в умовах військового втручання росії на території України; виявлено розбжності законодавства щодо розвитку територій; виявлено оновлені шліхи розроблення післявоєнного розвитку територій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні й науково обґрунтованні висновків дослідження, які можуть бути використані в практичній діяльності органів публічної влади та місцевого самоврядування для підвищення рівня конкурентоспроможності громад. Крім того, положення та висновки магістерської роботи можуть бути використані для подальшого науково-теоретичного дослідження особливостей управління регіонами, а також у навчальному процесі – під час розроблення та викладання курсів та спецкурсів з місцевого самоврядування та регіонального розвитку.

Апробація результатів дослідження. Дане магістерське дослідження пройшло апробацію на Щорічній XXVII Всеукраїнській науково-практичній конференції: «Могилянські читання – 2024: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональні аспекти» – «Роль інститутів влади у процесі державного управління регіональним розвитком».

Структура роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які об’єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел, які налічують 54 джерела та трьох додатків. Загальний обсяг роботи – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

1.1. Цілі, завдання, інструменти і принципи політики регіонального розвитку

Перед тим, як дослідити цілі, завдання, інструменти та принципи регіонального розвитку слід визначити деякі дефініції щодо даного питання.

Регіон – частина території, чи значна цілісна територія, «на якій проживає певна кількість населення, розташовані підприємства різних галузей та різних форм власності, установи що забезпечують нормальні умови для життя людей для праці, освіти, культури спілкування. Регіон відрізняється від інших регіонів сукупністю природничих, історично сформованих, відносно стійких економічних, соціальних, національних особливостей [50].

Регіон – це «територія в адміністративних межах держави, яка характеризується комплексністю, цілісністю, спеціалізацією, керованістю, тобто наявністю політико-адміністративних органів управління».

Регіон – територія, що відрізняється від інших територій низкою ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов’язаністю її складових елементів [2].

Як бачимо, існує чимало дифеніцій визначення поняття «регіон» і всі вони мають щось споріднене. Перш за все – це територіальна ознака, яка містить в собі комплексність і всебічний розвиток.

«Реалізація державної регіональної політики залежить від того, якою мірою її механізми та інструменти забезпечують реальний регіональний розвиток. Це, своєю чергою, потребує чіткого розуміння, що таке регіональний розвиток. Розвиток регіону – це такий режим функціонування

регіональної системи, який забезпечує позитивну динаміку характеристик якості життя за рахунок сталого і збалансованого відтворення соціального, економічного, ресурсного й екологічного потенціалу території» [36].

Регіональний розвиток визначає регіональна політика, метою якої збалансований розвиток регіонів та країни в цілому, підтримання соціальних стандартів, які гарантовані державою, забезпечення соціально-економічної єдності регіонів та підвищення рівня життя всього населення країни.

Стаття 2 Закону України «Про засади державної регіональної політики» наголошує що, метою державної регіональної політики є «створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, створення безпечних умов, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання» [31].

Розглянемо історичні аспекти щодо розвитку законодавства регіональним розвитком України. 14 червня 1994 року Україна підписала «Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариствами та їх державами-членами. Дана угода була ратифікована 10 листопада 1994 року Верховною Радою України (Закон України № 237/94-ВР), чинності набрала 1 березня 1998 року (втратив чинність) [43].

Відповідно до Угоди, у сфері регіонального розвитку сприяли нашим громадам і регіонам окремі програми та проекти міжнародної технічної допомоги. Доцільно зауважити, що наша держава почала серйозно займатися регіональною політикою доволі пізно. У ті часи відносини у сфері розвитку регіонів регулювалися Законом України № 1602-III від 23 березня 2000 р. «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку [12]».

«Перший указ про затвердження Концепції державної регіональної політики з’явився аж 25 травня 2001 року (№ 341/ 2001), потім був Закон України № 2850-IV від 8 вересня 2005 року «Про стимулювання розвитку

регіонів», Міністерство регіонального розвитку та будівництва – лише 2007 року, а рамковий Закон «Про засади державної регіональної політики» було ухвалено тільки 2015-го року, вже після початку антитерористичної операції з росією.

Упродовж 2008-2009 років Міністерством регіонального розвитку було підготовлено проекти концепцій для впровадження трьох реформ, які мали змінити країну:

– Концепція реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади;

– Концепція державної регіональної політики;

– Концепція підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування.

Після зміну уряду 2010 року ухвалені концепції було скасовано, а роботу у визначених ними напрямах – згорнуто. Лише після Революції Гідності у 2014 році, роботи було відновлено. Україна провела децентралізацію, ухвалила базове законодавство про державну регіональну політику. А державна служба та служба в органах місцевого самоврядування після перших двох років прогресу зазнала серйозної перебудови» [53].

Але чіткої законодавчо визнаної системи державної регіональної політики в Україні не було. Наступним зрушенням стала нова редакція «Порядку денного асоціації Україна – ЄС», яка була схвалена на шістнадцятому засіданні Ради з питань співробітництва Україна – ЄС 24 червня 2013 р. у м. Люксембург. Підготовка та сприяння імплементації «Угоди про асоціацію» у блоці «Регіональний розвиток» зазначено, що має відбутися «визначення рамок регіонального розвитку шляхом прийняття Закону про засади державної регіональної політики чи внесення змін до законодавства з питань регіонального розвитку» [43].

У 2015 році для імплементації Угоди і був прийнятий Закон України від 05 лютого 2015 р. № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики», про який вище згадувалось. Він був прийнятий не без складних фахових та

внутрішньополітичних дискусій, але для держави був відкритий шлях формування нової державної регіональної політики. Даний закон протерпів багато змін, але він визначив такі необхідні та ключові визначення «цілей, принципів, пріоритетів державної регіональної політики, повноважень її суб'єктів, а також її фінансування та моніторингу» [31].

9 липня 2022 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту»:

– «закріплено трирівневу (замість дворівневої) систему документів державної регіональної політики: державна стратегія, регіональна стратегія, стратегія розвитку територіальної громади;

– введено чотири функціональні типи територій території відновлення. Регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку;

– перезавантажено діяльність агенцій регіонального розвитку (АРР), зокрема, до числа засновників АРР можуть входити регіональні відділення асоціацій органів місцевого самоврядування, що мають у своєму складі 100 % громад регіону;

– для територій, що постраждали від російської агресії, введено новий документ стратегічного планування – план відновлення та розвитку;

– встановлено, що органи місцевого самоврядування протягом 18 місяців з дня набуття чинності Законом повинні забезпечити затвердження стратегій розвитку територіальних громад» [34].

Такі зміни сприяють інтеграції України в європейський простір та надають можливість суб'єктам державної регіональної політики діяти більш чітко.

Але, незважаючи на дану складну ситуацію та військову агресію росії, президент України підписав 24 квітня 2024 року Закон України «Про

міжнародне територіальне співробітництво України». Який набув чинності 27 червня 2024 року.

«Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади міжнародного територіального співробітництва України з іноземними державами, що спрямоване на налагодження міжнародної територіальної співпраці між державами, регіонами і територіями з метою збалансованості соціально-економічного розвитку, забезпечення державних інтересів і безпеки шляхом підтримання взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей регіонів і територій» [27].

Політика регіонального розвитку спрямована на забезпечення збалансованого економічного, екологічного та соціального розвитку регіонів, зменшення диспропорцій між територіями, підвищення їх конкурентоспроможності та якості життя населення. Вона спирається на визначення цілей, завдань та принципів, які враховують територіальні, економічні, демографічні, культурні особливості кожного регіону.

Регіональна політика — «сфера діяльності держави, або регіональної (місцевої) влади, щодо управління економічним, соціальним і політичним розвитком країни в просторовому (регіональному) аспекті, тобто пов'язана з взаємовідносинами між державою і регіонами, а також регіонів між собою.

В ширшому розкритті цього поняття, «регіональна політика – це:

1. Сфера діяльності держави щодо управління економічним, соціальним і політичним розвитком країни в просторовому (регіональному) аспекті, тобто пов’язана з взаємовідносинами між державою і регіонами, а також регіонами між собою, становить складову частину національної стратегії соціально-економічного розвитку. за своєю структурою регіональна політика може бути поділена на окремі складники: економічний, промисловий, соціальний, житловий, демографічний, екологічний, науково-технічний тощо.

Основні соціально-економічні аспекти в регіональній політиці пов’язані з територіальним поділом праці, формуванням народно-господарських комплексів, економічним руйнуванням і загальнодержавним руйнуванням і загальнодержавним плануванням (програмуванням):

1) соціально-економічного розвитку і розміщення продуктивних сил;

2) сфера діяльності регіональної (місцевої)влади щодо управління соціально-економічним розвитком регіону (міста) [2, с. 217].

Вона є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку. В осяжність регіональної політики включаються такі напрямки:

– співвідношення і взаємодія рушійних сил регіонального розвитку (державний, кооперативний, приватний сектори національної економіки; внутрішні і зовнішні фактори і засоби;

– співвідношення національного (загальнодержавного) і регіонального аспектів розвитку, центрального і регіонального рівнів управління економікою (рівень регіональної автономії, ступінь централізації планування і управління);

– ставлення до завдання підйому економіки відсталих районів, освоєння нових районів і ресурсів;

– ставлення до національно-етнічних питань (в умовах багатонаціональної держави);

– регіональні аспекти політики урбанізації, державної політики, демографічної політики тощо.

Також регіональну політику можна поділити за іншими аспектами:

1. Зовнішній регіональний аспект. В даному випадку ЦОВ приділяють значення регулювання міжрегіональних пропорцій розвитку.

2. Внутрішньрегіональний аспект. В даному аспекті політику впроваджують регіональні органи влади (місцеві органи виконавчої влади (МОВВ) та органи місцевого самоврядування (ОМС)). При залученні власних і сторонніх ресурсів і під особисту відповідальність.

3. Зміцнення ролі регіонального рівня. Цей аспект передбачається в підвищенні ролі регіонального рівня в територіальній державному устрою.

Визначимо принципи сталого розвитку територій:

по-перше – це раціональне використання ресурсів (природніх, економічних, людських);

по-друге: багатофункціональність територій – це баланс між житловими, промисловими, сільськогосподарськими та рекреаційними зонами;

по-третє: екологічна рівновага – мінімізація негативного впливу на довкілля;

четверте – інклюзивність: врахування інтересів всіх соціальних груп;

п’яте – інноваційність: впровадження сучасних технологій для оптимізації просторового розвитку.

Система стратегічного планування розвитку регіону є ключовим інструментом для ефективного управління регіонального розвитку, адже вкарай складно без стратегічного бачення розробляти документи планування розвитку територій тим паче, в умовах воєнного стану.

Основними інструментами та механізмом політики регіонального розвитку є наступні складові:

- державний фонд регіонального розвитку;
- цільові державні програми та підтримка;
- міжрегіональне та міжмуніципальне співробітництво;
- підготовка управлінських кадрів та адаптація бізнесових кадрів до співробітництва з регіональними органами влади;
- проекти та угоди регіонального та місцевого розвитку;
- взаємодія суб’єктів політики та інноваційної діяльності;
- державна підтримка інновацій та формування мережі інноваційної структури;
- територіальний брендинг та маркетинг;
- програма подолання збільшення депресивних територій з застосуванням кластерів;

- публічно-приватне партнерство;

- інвестиції у розвиток людського капіталу;

- стимулювання розвитку місцевого самоврядування щодо розв'язання питань місцевого призначення.

Потенціал регіонів, особливості регіональних проблем, територіальні відмінності їх розвитку, належної децентралізація державного управління в значній мірі залежить від правильного використання інструментів регіональної політики.

Планування територій також є важливим інструментом для держави, органів місцевого самоврядування, забудовників, екологів та інших зацікавлених сторін, адже забезпечує гармонійний та стабільний розвиток.

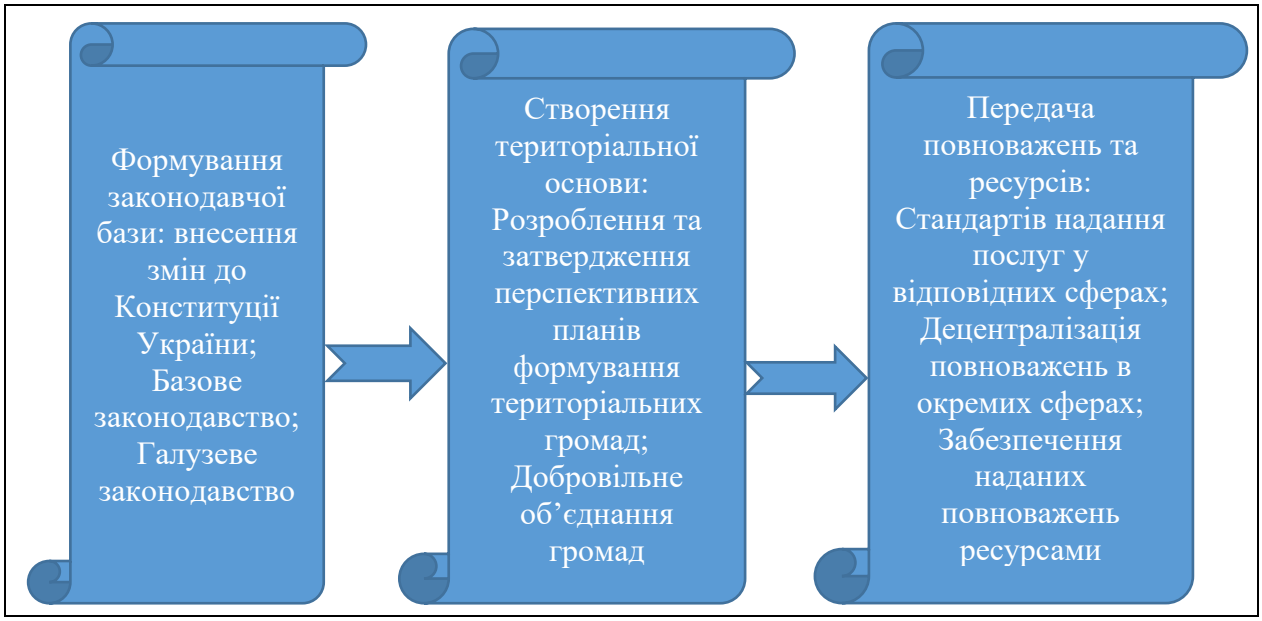

Рис. 1.1.1. Концепція децентралізації влади в Україні [13]

«Характерною особливістю реалізації вітчизняної децентралізації повноважень є те, що вона супроводжується процесом зміни діяльності місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою та загальнодержавної регіональної стратегії (рис. 1.1.1.)» [13].

Фінансово держава підтримала регіональний розвиток у 2012 році на підставі прийнятого Закону України від 12.01.2012 р. № 4318-VI «Про

внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України».

Відповідно цього закону Державний фонд регіонального розвитку передбачався в обсязі «не менше 1% від прогнозованого обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період. Кошти Фонду передбачені на виконання державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій розвитку, а також державних цільових програм та інвестиційних проектів у частині виконання заходів регіонального розвитку».

Політика використання регіональних фінансів повинна співпадати з національно фіскальною політикою. «Попри те, що регіональна політика впливає на територіальний розвиток, він більше залежить від загальнонаціональних економічних умов та інших факторів, ніж від регіональної політики. Фінансування останньої має бути організованим із загальною (європейською й національною) фіскальною та монетарною (економічною)» політикою, а та повинна мати пріоритет над регіональною політикою» [15].

Українським дослідником А. Кіщаком визначено, що «основними стратегічними пріоритетами регіональної політики України на сучасному етапі є досягнення загальнонаціональної єдності та суспільного порозуміння в соціогуманітарному та суспільно-політичному середовищі регіонів України, пошук оптимальної моделі розподілу функцій і повноважень на різних рівнях влади, зміцнення матеріально-фінансових основ місцевого самоврядування та посилення соціального виміру бюджетної політики на місцевому рівні, становлення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку як основи конкурентоспроможності регіонів; використання нових, більш ефективних форм міжрегіональної внутрішньої та зовнішньої взаємодії» [19].

1.2. Державне управління соціально-економічними процесами у регіоні: форми і методи

Державне управління соціально-економічними процесами в регіоні – це комплекс методів і заходів, із застосуванням яких державні органи впливають на соціальне благополуччя та економічний розвиток в кордонах окремих територіальних одиниць. Найціннішим є ефективне поєднання ініціатив та стратегій з урахуванням особливостей кожного з регіонів.

Регіони розглядаються як адміністративно відокремлені території (адміністративні області), яким притаманні певні особливості природно-географічного та економіко-географічного стану, з наявною економічною структурою і системою розселення, а також системою факторів обмеження виробничого потенціалу регіону. Якісні та кількісні параметри водних, земельних, кліматичних та рекреаційних ресурсів регіонів визначають просторове розміщення об’єктів господарювання та формування функціональної структури господарства, інфраструктури, параметрів розселення його мешканців [7].

Регіонами є визначені законодавством територіальні утворення з системою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Для цілей планування та регіонального розвитку можуть визначатись макрорегіони у складі декількох регіонів чи їх частині, які характеризуються специфічністю, цілісністю та спільністю розвитку і визначені законодавством для досягнення особливих цілей розвитку територій (рис. 1.2.1).

Виходячи з такого розуміння регіону, можна запропонувати різні способи класифікації регіонів, що, у свою чергу, буде визначати зміст регіональної політики. а також складну структуру та взаємодоповнюваність інститутів регіонального управління.

Рис.1.2.1. Карта регіонів відповідно джерела [54]

Отже, «відповідно до існуючих адміністративно-територіальних одиниць, можна виділити такі визначення регіонів:

Це адміністративна одиниця субнаціонального рівня, яка має чітко визначені кордони, знаходиться в ієрархічній системі державного управління, на неї поширюється дія одного кола нормативно-правових актів (області України);

Це неадміністративна територіальна одиниця субнаціонального рівня. При цьому мова йдеться про кілька областей. Наприклад Карпатський регіон, який на думку більшості регіоналістів, об'єднує Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області;

Це територія, на якій реалізується, чи може бути реалізована певна програма. Такий регіон має досить нечіткі характеристики, у тому числі територіальні, як правило, вказується тільки на його центр, а кордони можуть бути розмиті. Такий регіон може бути в багатьох адміністративно-правових

системах, а управління здійснюється в неадміністративних формах, регіон, частина якого знаходиться за межами територій, а отже, і юрисдикції України (так звані єврорегіони). Вони володіють значними правами й фінансовими ресурсами, об'єднуються з регіонами різних країн і можуть утворювати підпростори посеред економічного простору ЄС [3].

Державне управління розвитком регіону повинно також «інкорпорувати регіональну політику в свої системи охорони довкілля, розвитку людських ресурсів і територіальної інформації. Системність вимагає, щоб регіональна політика базувалась на програмах, які відповідають визначеним потребам, та основувалась на основі вибору інструментів територіальними адміністраціями. Системність також передбачає, що фінансову підтримку треба надавати тільки тоді, коли проекти узгоджуються з багаторічною програмою регіонального розвитку. З огляду на це, регіони повинні бути утворені як одиниці державного управління. Функції державного управління можуть бути переглянуті в контексті побудови сучасної системи державного управління в напрямку перерозподілу міністерських функцій, які виконуються на обласному/районному рівні (найпридатніші для цього), та передання їх регіональним місцевим органам, а також організації виконання завдань на регіональному рівні» [15].

Передувати визначенню змісту і характеру соціально-економічних відносин в регіоні, обґрунтуванню та впровадженню оптимальних напрямів розвитку соціально-економічних процесів має дослідження дефініції «регіональний розвиток».

Отже, регіональний розвиток – «це динамічний процес, зміна внутрішньої соціально-економічної структури регіону в напрямку її вдосконалення та раціоналізації. Як правило, він має поступальний зміст, характеризується прогресивними змінами і в результаті повинен призвести до формування регіону, як стійкої просторової системи, що раціонально використовує свій внутрішній потенціал і гармонійно співіснує з оточуючим середовищем. В основному розвиток визначається, планується та

здійснюється на національному рівні з використанням державних інвестиційних ресурсів, якими зазвичай розпоряджуються центральні міністерства і відомства» [50].

Таблиця 1.2.1

Принципи регіональної політики щодо скоординованості на державному, регіональному та місцевому рівнях

Державна політика	Політика вирівнювання розвитку регіонів	Адаптивний розвиток
Мета	В рамках національного ринку освоєння територіальних ресурсів	В геоекономічному масштабі підвищення капіталізації регіонів
Основні параметри	Визначення регіонів на основі усередненого соціально-економічного потенціалу	Створення зон росту – базових регіонів, що продукують інноваційний розвиток
Адміністративно-територіальний поділ	Виділення географічно дотичних територій, адаптація існуючої державної структури	Оновлення законодавства для визначення системи «базових регіонів», визнання за ними статусу іншого, ніж у звичайних адміністративно-територіальних одиниць, єдине управління бюджетом та економічною системою
Економічне підґрунтя	Індустріалізація	Інноваційна економіка

Базовий механізм управління	Адміністрування	Стратегічні партнерства

Принципи регіональної політики щодо скоординованості на державному, регіональному та місцевому рівнях заходів щодо створення умов розвитку різноманітних галузей економіки та соціального рівня з урахуванням конкуренції регіонів можемо визначити з табл. 1.2.1.

Наразі існують всілякі інструменти та методи впровадження державної політики діяльності регіонів. Загалом вони поділяються на прямі і непрямі методи.

Прямий метод надає державі можливість активного втручання шляхом цільового стимулювання розвитку територій (наприклад, центрів зростання).

Непрямий метод спрямований на створення придатного клімату за допомогою різноманітних інструментів (фінансових, монетарних тощо).

Виокремимо основні методи та форми державного управління регіонального соціально-економічними процесами:

– Форми державного управління;

– Адміністративно-організаційна;

– Створення регіональних органів державної влади, які відповідають за розвиток конкретних сфер (екології, економіки, соціальних послуг);

– Реалізація державних програм через регіональні структури управління;

– Нормативно-правова;

– Встановлення законів та нормативно-правових актів, які регулюють соціально-економічні процеси в регіоні:

Регулювання економічної діяльності та встановлення регіональних стандартів, при цьому регулювання – це функція управління, сутність якої полягає в коригуванні за наслідками контролю; вона дозволяє підтримувати систему організації на оптимальному рівні, упорядковувати всі підсистеми,

забезпечувати умови для подальшого вдосконалення, не припускати надмірного реактивного управління (за наслідками та відхиленнями) [24].

Розробка та ухвалення стратегій і планів розвитку регіонів.

1. Фінансова:

– Для розвитку регіонів забезпечення фінансових ресурсів через бюджетну політику. Дотації, трансфери та інші фінансові інструменти;

– Контроль за інвестиційними програмами, ефективним використанням фінансових ресурсів та іншими економічними складовими.

2. Інформаційна:

– Через публічні консультації, форуми та засоби масової інформації взаємодія з громадськістю для забезпечення прозорості управлінських рішень;

Моніторинг соціально-економічних регіональних процесів та проведення аналітичних досліджень процесу регіоналізації.

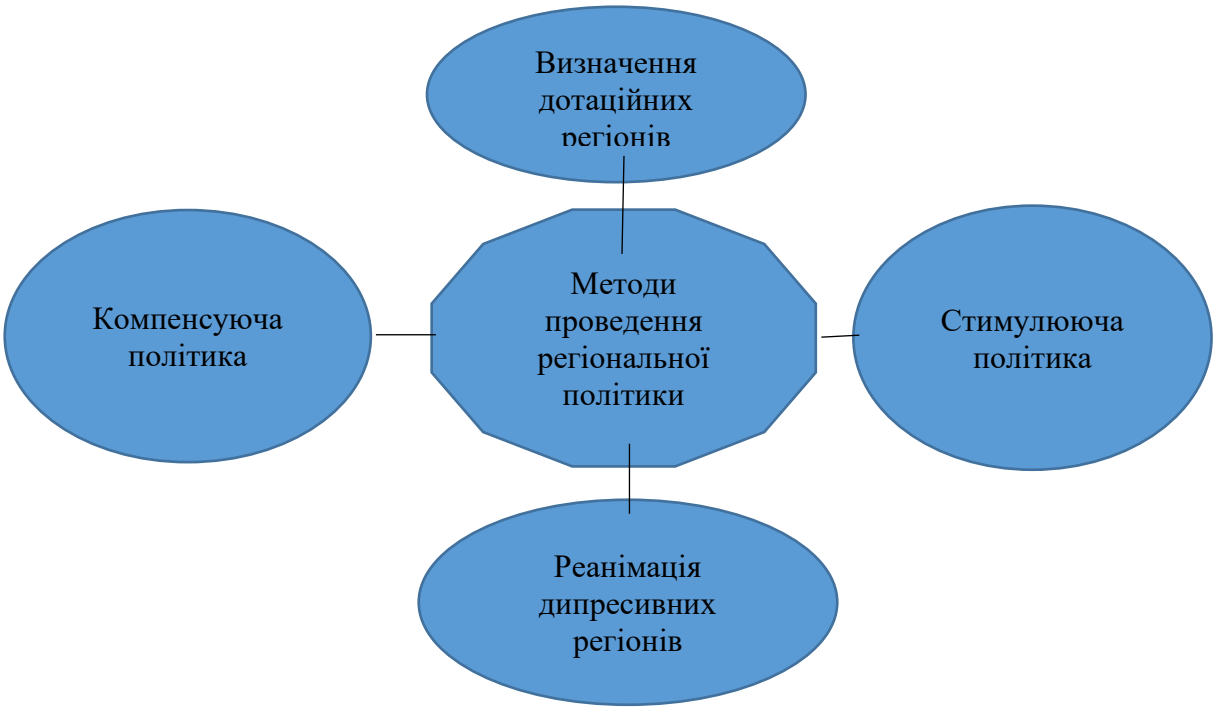

Рис.1.2.2. Методи державного управління

За іншими підходами методи державного управління можна класифікувати за наступними складовими: планування, моніторинг і контроль,

регулювання, інноваційне управління, делегування повноважень, мотивація. Розглянемо кожний з них окремо.

1. Планування:

– розробка стратегічних, оперативних та поточних планів регіонального розвитку;

– для визначення перспектив оновлення соціально-економічних процесів використовувати методи прогнозування.

2. Моніторинг і контроль:

– у разі необхідності виявляти проблеми та коригувати курсу регіонізації;

– контроль за дотриманням законів та нормативів, оцінка виконання планів та прогам.

3. Регулювання:

– для організації в регіоні економічної діяльності встановлювати чіткі норми та стандарти;

– впливати на регіони через стимулювання інвестицій, податкову політику, тарифів на комунальні послуги.

4. Інноваційне управління:

– для управління регіональними процесами використовувати інноваційні технології та методики, зокрема, для обробки чи збору даних впроваджувати цифрові системи;

– у сфері технологічної, екологічної та соціальної політики впроваджувати прогресивні підходи.

5. Делегування повноважень:

– для адаптації до специфічних умов та підвищення ефективності процесу на місцевий рівень делегувати управлінські функції;

– до прийняття рішень залучати бізнес, громадські організації та інші суб'єкти.

6. Мотивація:

– мотивувати досягнення соціальної результативності через забезпечення широкого доступу населення до підтримки здоров'я, освіти та інші програми підтримки населення.

Для впровадження методів державного управління застосовують наступні напрямки управлінських заходів (табл. 1.2.3.).

Таблиця 1.2.3

Основні напрямки управлінських заходів

Основні напрямки управлінських заходів	Шляхи реалізації управлінських заходів
Розвиток інфраструктури	Забезпечення доступу до енергетичних, транспортних та комунальних ресурсів
Екологічне управління	Через запровадження сталих практик та управління природними ресурсами захищати навколишнє середовище та екологічні системи
Підтримка бізнесу	Для стимулювання інвестицій, підприємництва, розвитку малого та середнього бізнесу створювати сприятливе середовище
Підвищення рівня життя населення	Для соціальної стабільності реалізовувати програми соціального захисту, професійної підготовки, освіти та медичного обслуговування

На підставі проведеного дослідження можемо визначити які ж виклики та тенденції існують перед нашим суспільством.

Першим в цьому списку буде децентралізація управління, де органи місцевої влади будуть мати у прийнятті рішень ще більше повноважень, ніж на даний період, тобто перехід від більшого рівня самоврядування.

Наступним пунктом для покращення якості управління постає використання інформаційного ресурсу та новітніх технологій . забезпечення прозорості та доступу до інформації.

І наостанок – вирішення між регіонами проблем соціальної нерівності, що може вимагати особливих державних програм соціальної підтримки.

Висновки до розділу 1

Таким чином, велика кількість класифікацій поняття «регіон» та «регіональний розвиток» зумовлена складністю та багатовимірністю цього явища. На сьогодні багатогранний спектр викладених дефініцій представлений різними підходами та підставами, які дають можливість об'єднувати дані визначення у групи за спільними ознаками.

Також можемо визначити, що в регіонах ефективність державного управління соціальними та економічними процесами значною мірою залежить від здатності органів влади підлаштовуватись до вимог сучасності та нестабільних умов в нашій державі, особливо на даний момент, коли наша країна знаходиться у стані війни.

РОЗІДЛ 2
СУТНІСТЬ, ФОРМИ І МЕТОДИ ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Система стратегічного планування як основний напрямок соціально-економічного розвитку регіону

У науковому спрямуванні неможливо приділяти першочергову увагу регіональному розвитку. Можна «звернути увагу на нестачу досліджень, які б торкалися конкретних прикладів діяльності органів влади в умовах військового конфлікту». Адже ця ситуація ще не наблизилась до ретельного вивчення наших науковців.

Але, здійснювати розвиток державної і місцевої економічної та соціальної інфраструктури дозволять стратегії розвитку регіонів та генеральні плани. Вони повинні розроблятись на принципах публічності та узгодженості дій усіх рівнів влади з досягненням сталого балансу державно-приватних та громадських інтересів.

Потрібно зазначити необхідність прийняття у кожному регіоні ефективної програми поліпшення інвестиційного клімату та створенні, завдячуючи їй, нових, високопродуктивних робочих місць на основі кращих практик розвитку регіону.

Для створення промислових майданчиків, початку бізнесу та цілого ряду інших заходів необхідно забезпечити скорочення термінів видачі дозволів на впровадження діяльності. Для цього Уряду потрібно підготувати актуальні пропозиції необхідних змін ситуації пропорції розподілу доходів між різнорівневими бюджетами. У результаті зазначених заходів повинна підвищитись роль регіонів та місцевої влади у вирішенні основних соціально-економічних завдань.

Рисунок 2.1.1. Схема реалізації програм соціально-економічного регіонального розвитку у контексті державної стратегії [5].

Основний засіб реалізації регіональної економічної політики полягає у розподілі діяльності між регіонами таким чином, щоб уникнути неповної зайнятості капітальних або трудових ресурсів в депресивних регіонах або перевантаження діяльністю більш процвітаючих регіонів.

Відповідно, в регіональній політиці особлива роль надається відродженню районів, які знаходяться в занепаді промисловості, та стимулювати в них створення нових виробництв.

Підставою для проведення регіональної політики є думка, згідно з якою проблеми регіонів, що знаходяться в занепаді, визначені надмірною спеціалізацією їх на окремих виробництвах, які починають банкрутувати та занепадати.

Рисунок 2.1.2. Взаємозв’язок прогнозно-програмних документів з джерелами фінансування на рівні держава – регіон [14]

Основну відповідальність за діяльність регіону несе голова обласної державної адміністрації (ОВА). Адже успішність його роботи оцінюватиметься за показником залучених інвестицій, кількості створених робочих місць, особливо в несировинних виробництвах. Відповідно до цього і будуть прийматися кадрові рішення.

У зв’язку з ухваленням на Саміті ООН у вересні 2015 р. «сімнадцяти глобальних Цілей сталого розвитку світу на період до 2030 року виникла потреба в актуалізації Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020». З метою

впровадження європейських стандартів життя, окреслення шляхів виходу із сучасного кризового стану, в Україні у 2016 році прийнято Стратегію сталого розвитку на період 2030 р. [40]».

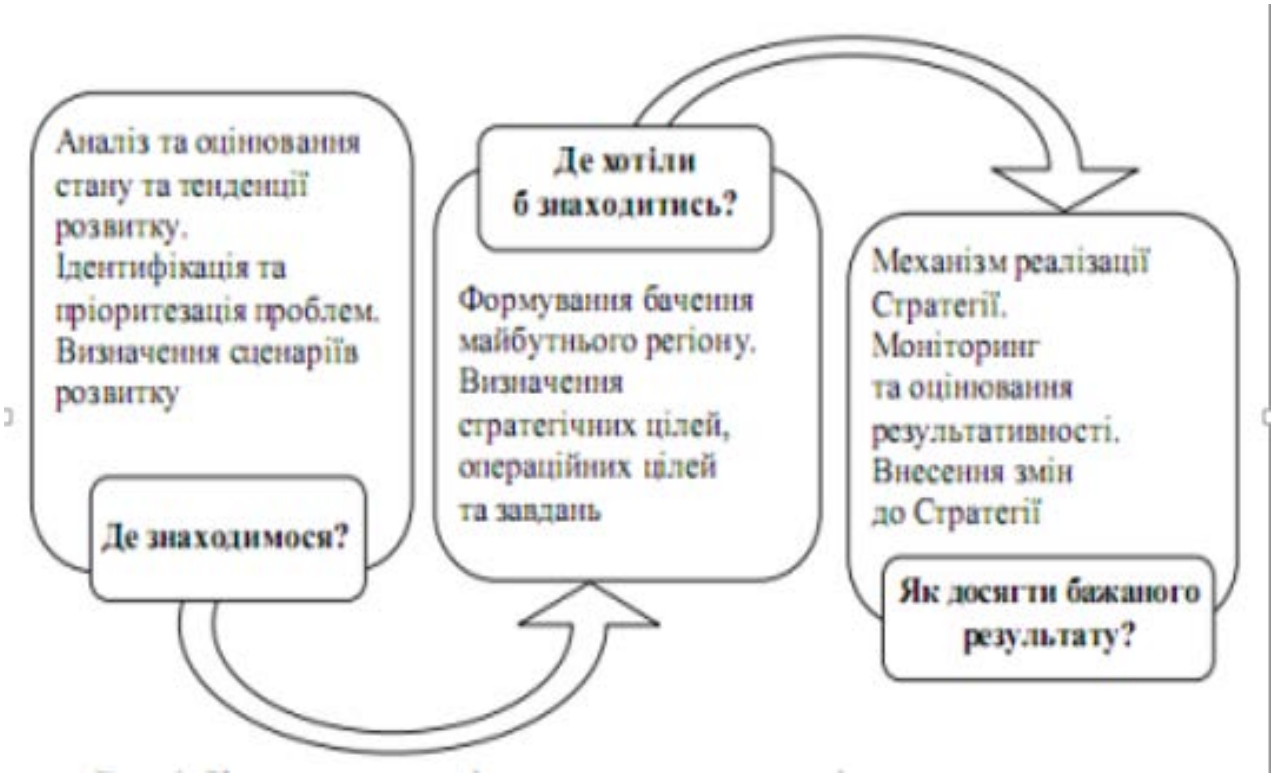

Рис. 2.1.3. Концепт стратегічного планування регіонального розвитку [51]

Необхідно, для вирішення такої проблеми, змінити процеси та стратегію регіонального розвитку таким чином, щоб їх діяльність постійно розширювалась, з метою створення нових робочих місць, при цьому необхідне забезпечення захисту від фінансових ризиків, адже при такій діяльності виникає зростання місцевих витрат, що може збільшити інвестиції, і підвищує рівень доходів. Значний вплив на відносини центру з регіонами в умовах української дійсності надає теперішня ситуація, в якій знаходиться наша держава.

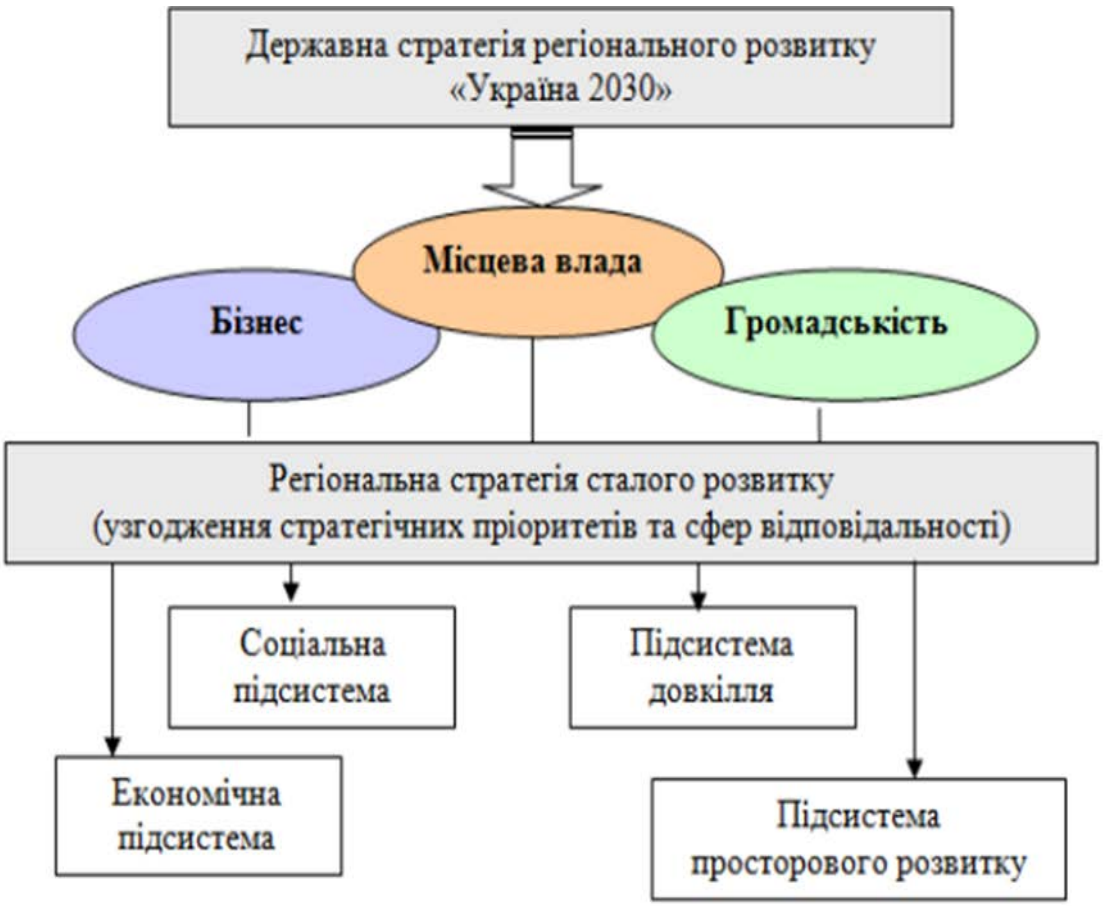

Рис. 2.1.4. Державна стратегія розвитку регіону на прикладі Одеської області [26]

Система стратегічного планування дозволяє забезпечити стійкий розвиток та підвищити якість життя населення, максимізувати використання наявних ресурсів, узгодити довгострокові цілі розвитку. Назвемо декілька основних напрямків стратегічного регіонального планування:

Перший з них – значення стратегічного планування. Воно означає процес встановлення цілей і завдань, визначення пріоритетів та розробку механізмів їх досягнення на підставі аналізу поточної ситуації, перспектив та потенціалу розвитку.

У контексті соціально-економічного розвитку регіону стратегічне планування дозволяє:

– Оцінити ресурсний потенціал регіону (природні, фінансові та людські ресурси);

– Виявити можливості і загрози, сильні та слабкі сторони для розвитку;

– Спрогнозувати економічні, екологічні та соціальні зміни у майбутньому.

Другий напрямок – етапи стратегічного планування. При цьому процес стратегічного планування можна поділити на п’ять основних етапів:

1.Аналіз ситуації: оцінка економічного стану, природних і культурних ресурсів, соціальних умов, що є передумовою для розуміння конкретних викликів і можливостей.

2.Визначення стратегічних цілей і завдань: постановка довгострокових стратегічних цілей розвитку, наприклад: економічний ріст, покращення інфраструктури, поліпшення життєвого рівня населення.

3.Розробка плану дій: для реалізації поставлених цілей створити дорожню карту, що в себе включає визначення конкретних ініціатив та бюджетування.

4.Виконання та моніторинг: виконання запланованих заходів та їх постійний моніторинг виконання, з коригуванням в разі необхідності стратегії.

5.Оцінка результатів: підбиття підсумків виконання стратегії, виникнення проблем, що виникли в ході реалізації, аналіз досягнутих результатів.

Третій напрямок – принципи стратегічного планування та їх дотримання. Серед них:

– тривалість та стійкість – визначають орієнтування на довгострокові результати та необхідність бути стійкими до несподіваних факторів;

– системність – врахування взаємозалежності економічних, екологічних та соціальних аспектів розвитку;

– інклюзивність – відкритий для всіх зацікавлених сторін процес, який включає бізнес, громадські організації, громадян та місцеву владу;

– гнучкість – вміння пристосувати стратегію до змін зовнішнього середовища (технологічні зміни, економічні кризи).

Четвертий напрямок – це саме інструменти стратегічного планування.

Використання сучасного стратегічного планування вимагає використання інноваційних інструментів для реалізації і аналізу планів:

– «SWOT–аналіз (Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості), Threats (загрози)) існує для визначення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку регіонів;

– PEST–аналіз (Politikal (політичний), Economic (економічний), Social (соціальний), Technological analysis (технологічний аналіз)) створений для оцінки впливу вищезазначених факторів;

– Баланс ресурсів – використовують для планування ефективного використання наявних ресурсів;

– Бенчмаркінг – для виявлення кращих практик, порівняння подібних показників з іншими аналогічними регіонами».

П’ятий напрямок – роль місцевої влади в стратегічному плануванні. Всім відомо, що місцева влада відіграє у процесі стратегічного планування найважливішу роль, адже вона може не тільки забезпечити координацію між різними органами влади та зацікавленими сторонами, а й сприяти залученню інвестицій, що є найважливішою частиною розвитку.

Місцева влада визначає пріоритети і необхідні ресурси для розвитку інфраструктури та соціальних проектів регіону, які б відповідали нагальним потребам місцевих громад.

Шостий напрямок – проблеми та виклики стратегічного планування.

З вищезазначеного можна дійти висновку, що застосування на регіональному рівні стратегічного планування стикається з недостатнім рівнем фінансування та ресурсів. Також для оцінки ефективності планів відсутній єдиний інструмент. Ще однією проблемою є відсутність потужних політичних інтересів, що впливають на об’єктивність стратегічних рішень, а невизначеність шляхів розвитку у зовнішньому середовищі взагалі ускладнює прогнозування.

Сьомим напрямком стратегічного планування є соціально-економічний ефект.

Науковці зазначають, що впровадження ефективної стратегії дозволяє підвищити конкурентоспроможність регіону, що складається з поліпшення якості життя громади, тобто забезпечення населення робочими місцями, розвиток освіти, охорони здоров'я, інфраструктури.

Ефективна стратегія дозволяє за рахунок технологічних змін та інновацій стимулювати сталий економічний розвиток, що забезпечує сталий економічний баланс, з урахуванням екологічних факторів при їх розробці.

Отже, система стратегічного планування є необхідним інструментом для досягнення результату сталого розвитку регіону. Вона дозволяє комплексно оцінити потреби та можливості, ефективно розподіляти ресурси, а також забезпечити у довгостроковій перспективі сталий соціально-економічний розвиток.

Використання стратегічного планування дозволяє не тільки покращити економічні показники, але й підвищити рівень добробуту громади та зробити регіон більш привабливим для інвестицій та інноваційного розвитку.

2.2. Планування розвитку територій

Планування розвитку територій - це неабиякий виклик для держави в умовах непередбачуваної агресії зі сторони росії, яка саме і порушила всі заплановані державою оновлення регіональної політики.

Планування розвитку територій — це комплексний процес організації, використання та розвитку простору в межах певної території (міста, села, регіону чи країни) з урахуванням економічних, соціальних, екологічних та інженерно-технічних чинників. Основна мета цього процесу – забезпечення

сталого розвитку території, покращення якості життя населення та раціональне використання природних і економічних ресурсів.

Адміністративно-територіальна реформа, яка почала активно впроваджуватись до 2022 року запропонувала наступні основні етапи планування розвитку територій

Перший етап – «аналіз поточного стану територій, який містить в собі збір інформації про природні умови, інфраструктуру, економіку, соціальну сферу та екологію. Також необхідно визначити проблемні зони, обмеження та потенціал для розвитку.

Другий етап – визначення стратегічних цілей. Для цього необхідно сформулювати довгострокові цілі розвитку (економічні, соціальні, екологічні) та узгодити ці цілі із загальнонаціональними або регіональними стратегіями.

Третій етап – розробка генеральних планів та схем територіального планування. Він в собі містить створення документів, які визначають функціонувальне зонування території (житлові зони, промислові території, зони рекреації тощо) з прогнозуванням розвитку інфраструктури (транспорт, енергетика, водопостачання, зв’язок).

Четвертий етап – це проектування територій. Для цього необхідно розробити детальні плани забудови, реконструкції або модернізації територій та запровадити інновації в діяльності територій таких як концепція «розумне місто», екологічно чистих технологій існування та енергоефективних рішень.

П'ятим етапом запропоновано розробити екологічну оцінку, тобто – аналіз впливу запланованих заходів на довкілля та розробка заходів із збереження природних ресурсів і біорізноманіття.

Шостий етап планування розвитку територій – це фінансування та реалізація проектів: пошук джерел фінансування (державний бюджет, приватні інвестиції, міжнародна допомога) та моніторинг виконання планів і, в разі потреби, їх корегування.

І останнім, сьомим, етапом визначено контроль і оцінка результатів з оцінкою ефективності впроваджених заходів та визначенням подальших напрямів розвитку».

Верховна Рада України в липні 2022 року, з метою впровадження спеціальних державних інструментів, ухвалила важливі зміни до ЗУ «Про засади державної регіональної політики», якими визначено «трирівневу систему планування регіонального розвитку, засади політики відновлення уражених територій, а також функціональні типи територій» [31].

Серед пріоритетів державної регіональної політики є:

- формування нормативно-правої бази, внесення змін до чинних законів України;

- увідповіднення законодавства України документам Ради Європи та Європейського Союзу, які визначають принципи регіональної політики і розвитку;

- оптимізація територіальної основи публічної влади з упорядкуванням меж адміністративно-територіальних одиниць, чітким розподілом сфери повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

- створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей, зменшення територіальної диференціації за індексом людського розвитку, формування поліцентричної системи розвитку територій держави;

- запровадження механізмів визначення «проблемних» територій у регіонах і впровадження заходів державного регулювання на ситуації що склалися в них;

- запровадження більш дієвих механізмів державної підтримки міжрегіональної інтеграції, виконання міжрегіональних проектів і програм ефективного використання місцевих ресурсів [28].

Є деякі приклади завдань, які потребують вирішення у короткостроковій та середньостроковій перспективі:

– Продовжити процес децентралізації з урахуванням демографічної, безпекової та економічної ситуації, що склалася унаслідок війни.

– Упорядкувати систему впорядкування відновлення і розвитку на рівні законодавства і підзаконних актів.

– Запровадити у практику діяльності Уряду та ЦОВВ оцінку територіального впливу для проектів рішень, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток територій, здійснювати координацію секторальних політик в територіях.

– Створити законодавчі умови для підтримки відновлення та розвитку уражених територій та окремих функціональних типів територій з підвищеними безпековими ризиками.

– Створити систему надання методологічної підтримки з питань планування відновлення і розвитку територіальним громадам і територіям.

– Встановити критерії визначення, проведення моделювання і формування переліків функціональних типів територій відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики».

– Розробити стратегії розвитку територіальних громад».

В грудні 2023 року виникли декілька планувальних державних нормативно-правових актів стратегічного характеру: Дорожня карта реформування управління публічними інвестиціями, Національна стратегія доходів та оновлена Державна стратегія регіонального розвитку (надалі Стратегія) – 2027. Якщо уважно вивчати зазначені акти можна відслідкувати окремість існування законів та розробки політики. На жаль слабко відчувається і комунікація між органами влади та регіональною промисловістю.

При аналізі Стратегії визначено: «Реалізація державної регіональної політики на період до 2027 року здійснюватиметься на основі комплексного підходу, яка передбачає, що об’єктом у рамках регіональної політики є територія, яка характеризується специфічним набором соціальних,

просторових, безпекових, екологічних та економічних особливостей. При формуванні дерева цілей такий підхід повинен бути основним» [11].

В аналітичній записці до зазначеного проєкту достатньо детально в цифрах показані виклики, які були ідентифіковані розробниками. Але, в проєкті Стратегії було заявлено про територіальний підхід, а у тексті документа вже не зафіксовано, що в Україні дійсно відбулася ситуація із можливим новим макрорегіональним розподілом за безпековим параметром.

Але, спроба оновити Стратегію до 2027 року заслуговує на увагу та підтримку. Державі і населенню потрібно розуміти що таке оновлення необхідне для створення просторового поля відновлення ураження територій та цілих регіонів, вироблення регіональної політики розвитку з урахуванням нових реалій створених війною, а не просто оновлення.

Війна в Україні неабияк вплинула на економічний ландшафт регіонів України. Вона змусила бізнес шукати нові території для впровадження своєї діяльності. Відновлення підприємств стало одним з головних завдань продовження збереження економіки в умовах бойових дій.

Через повномасштабні військові дії державна регіональна політика вимагає повної реконструкції та переосмислення. На даний момент необхідний оновлений підхід до політики регулювання податків, зміни в адміністративно-територіальному устрої, нова типологія територій, стратегії діяльності громад.

Наразі, на жаль, в Україні є території які дуже відрізняються між собою показниками безпеки. Взагалі непридатна для ведення економічної діяльності та проживання частина територій у межах 5 км вздовж кордонів з росією та білорусі, а також уздовж лінії фронту.

В межах 30 км вздовж ліні фронту та тих же самих кордонів частина територій для проживання і ведення бізнесу є небезпечною.

Отже, можемо визначити, що для небезпечних територій необхідні особливі підходи організації ведення економічної діяльності і проживання людей.

Також ми маємо розуміти, що внутрішніх ресурсів для фінансування програм і проєктів розвитку у нас, на даний момент, немає і найближчими роками не буде. Тому наші планувальні документи мають бути дуже логічними і зрозумілими для наших іноземних партнерів, на кошти яких розраховує держава. Відтак, Стратегія розвитку регіонів повинна оперувати термінологією, яка є близькою та зрозумілою для них, мати логічну структуру, спиратися на чіткі причинно-наслідкові зв`язки, містити індикатори успішності, які можна виміряти (Додаток В).

Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» запроваджено «планувальні документи (програми комплексного відновлення територій територіальної громади/регіону - ПКВ), які не належать до документів ані регіональної політики, ані містобудівної діяльності. Крім того, вони дублюють плани відновлення і розвитку, визначені базовим законом «Про засади державної регіональної політики». Міністерство інфраструктури практично на кожному публічному заході агітувало усі територіальні громади і регіони (незалежно від того чи були вони уражені) розробляти програми комплексного відновлення, які не є обов'язковими, на відміну від планів відновлення громад і регіонів. За наполяганням Мінінфраструктури, різні програми міжнародної технічної допомоги були залучені до розробки ПКВ, на це було витрачено багато зусиль, а подальшої реалізації цих документів не відбувалось» [31].

Також цим законом «Про регулювання містобудівної діяльності» визначено концепцію «інтегрованого розвитку території територіальної громади, яка не є документом містобудування, а є документом стратегічного планування для територіальної громади. При чому цей документ ніби не є обов'язковим. Документ не розробляється власне громадою в особі її органів місцевого самоврядування, а може розроблятись на замовлення. Зміст самого документа дуже сильно кореспондується із іншим стратегічним планувальним документом – стратегією розвитку територіальної громади, яка є обов'язковим документом для громади і є власне продуктом самої громади» [12].

Планування розвитку територій – це комплексний процес організації, використовування та розвитку простору в межах певної території (регіону, країни, села чи міста) з урахуванням соціальних, економічних, екологічних, інженерних та технічних чинників. Головна мета регіонального розвитку – раціональне використання будь яких ресурсів, наприклад: економічних та природних, забезпечення сталого розвитку регіонів, покращення соціального стану, тобто якості життя населення.

Сама регіональна стратегія тепер має ґрунтуватися на новій типології територій. Якщо раніше був поділ за критерієм географічним, рельєфним (наприклад гірські території, степові та ін.), то зараз ключовим фактором стає безпека і віддаленість від збройних можливостей агресора. Саме на це в першу чергу зважатиме інвестор. Рельєф, логістика, наявність інфраструктури і робочих рук стає тим, що набувається, але не є критичним для інвестора. Мінрегіон вже провів тут гарну роботу, але вона потребує законодавчого забезпечення. Бо типологія потягне за собою відмінність в підходах до управління, оподаткування, і, навіть адміністрування місцевих податків. Є спільна позиція з Мінрегіоном, Асоціацією міст України, що тепер у нас буде чотири типи територій:

– тимчасово окуповані території;

– території де відбуваються бойові дії;

– опорні території – там, де спокійно, але при цьому вони надають першу допомогу тим територіям, де є бойові дії. Яскравий приклад подібного взаємозв’язку – це Одеса-Миколаїв. Одеса цілеспрямовано щоденно завантажувала гуманітарні вантажі на Миколаїв. Опорними на даний момент також можна назвати Житомирську та Дніпропетровську області;

– території глибокого тилу - найбезпечніші області, куди найбільше переселилося населення, куди відбувається релокація підприємств. Це регіони, котрі тепер генеруватимуть основу економіки та мають стати основою для економічного стрибка.

Категоризація буде гнучкою, адже ситуація на фронті постійно змінюється. І наприклад, Чернігівська область з території з активними бойовими діями тепер стає опорною» [4].

Міністерство економіки України запровадило програму з перших днів війни повного або часткового переміщення бізнесу із зони бойових дій. Будь – яке підприємство з потерпілих регіонів може взяти участь і цій програмі.

Від початку повномасштабного вторгнення в Україні «станом на березень 2024 року зафіксовано 18944 переїзди бізнесу з одного регіону в інший (рис. 2.2.1.).

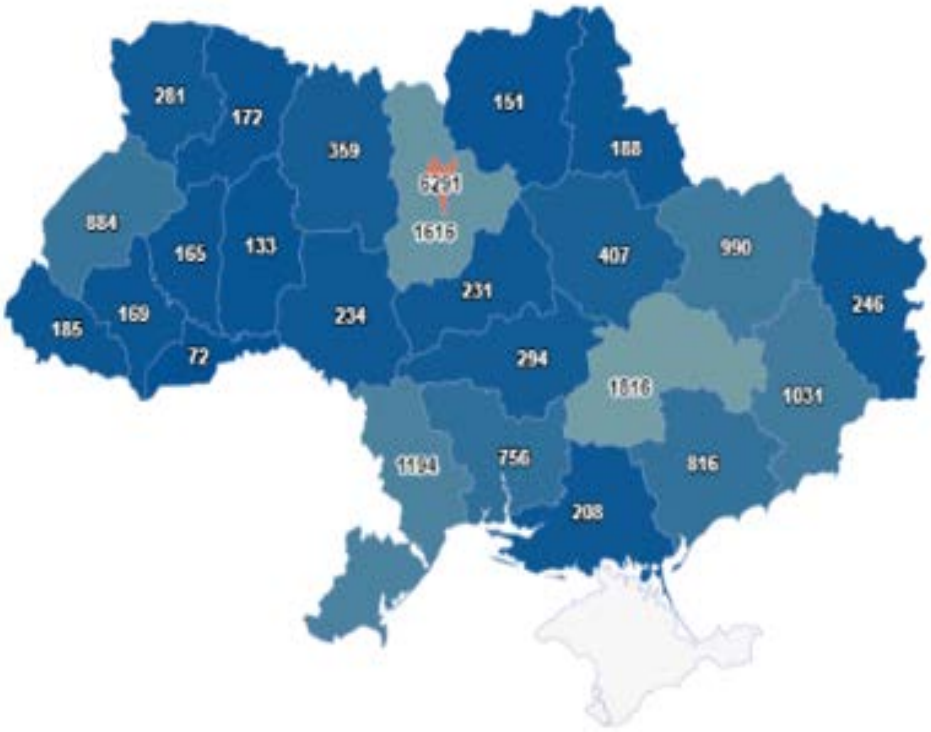

Рис. 2.2.1. Звідки переміщається бізнес

З даного рисунку визначаємо, що найчастіше (33,2 %) підприємці переміщаються з Києва. З Дніпропетровської області внаслідок агресії росії переїхало (9,6 %) та з Київської області переїхало (8,5 %).

Тим не менш, ці ж самі регіони є територіями для релаксації бізнесу. Київ став лідером (28 % від загальної кількості релокації) серед місць, куди переміщаються підприємства (рис. 2.2.2.).

Необхідно зазначити, що «173 компанії переїхали, але потім повернулися до свого початкового регіону. Найбільше бізнесів повернулися до Києва – 59 компаній. Однак 626 підприємств переміщались кілька разів, проте так і не повернулися до місця своєї реєстрації.

Найчастіше переміщались кампанії, які займаються оптовою торгівлею, їх частка становить 39,4 % від усіх переїздів. До топу також потрапили компанії зі сфери будівництва (6 %) та нерухомості (4,4 %)» [47].

Рис. 2.2.2. Території, на які переміщується бізнес

Програми підтримки місцевої економіки, наявні в громадах та ОВА, поки ще не стали дієвим знаряддям відновлення. Відповідно, «лише 11% бізнесу заходу України та не менше ніж 10% бізнесу Сходу України беруть участь у зазначених програмах. В інших регіонах країни відповідний показник не перевищує 6%. При цьому більшість бізнесу, який бере участь у програмах підтримки підприємництва в територіальних громадах, вже отримав практичний досвід у контексті свого відновлення розвитку. Найбільше такого бізнесу на Заході (86 %) та Сході (87,5 %) України.

Відповідний показник на Півдні країни – 71,8 %, а в Центрі та на Півночі – приблизно 68 %. Частка бізнесів, які знають про існування програм підтримки підприємництва в територіальних громадах, однак не беруть у них участь, коливається від 8,3 % на Півночі України до 21,6 % на Заході України. Натомість 67,2 % бізнесу Заходу України не знає про жодну зазначену вище програму. У Центрі країни такого бізнесу 74,5 %, на Сході – 75,9 %, на Півдні – 77,2 %, а на Півночі – 86 %».

В той же час, бізнес, який регулярно співпрацює з представниками влади та територіальних громад з питань відновлення та розвитку регіону, підтверджує низьку результативність такої співпраці. Отже, серед зазначеного бізнесу «практичний результат від співпраці з органами влади отримало лише 45 % бізнесу Центру України, 38,4 % – Заходу, 33 % – Сходу. На Півночі та Півдні відповідний показник не перевищує 25 % » [47].

На даний час здебільшого бізнес покладається тільки на власні цілі та вкрай мало співпрацює з керівниками ОВА (ОДА) та територіальними громадами. Приміром, «на це вказують приблизно 65 % респондентів Заходу і Півдня України, 73,6 % респондентів Центру України та близько 84 % респондентів Півночі та Сходу України. Серед бізнесу, який все ж має досвід взаємодії з представниками ОВА (ОДА) та територіальних громад, у всіх регіонах, крім Сходу, переважає той, який взаємодіє лише під час офіційних заході, проте не входить в жодну робочу групу при ОВА (ОДА) територіальної громади [47].

Висновки до розділу 2

На даний момент моджна звернути увагу на нестачу досліджень розвитку регіонів в умовах воєнного стану, які б торкалися конкретних прикладів діяльності органів влади в період військового конфлікту. Адже ця ситуація ще не є сталою для ретельного вивчення наших науковців.

Але, на даний момент в практичній діяльності, здійснювати розвиток державної і місцевої економічної та соціальної інфраструктури, в сучасних

реаліях, дозволять оновлены стратегії розвитку регіонів та генеральні плани. Вони повинні розроблятись на принципах публічності та узгодженості дій усіх рівнів влади з досягненням сталого балансу державно-приватних та громадських інтересів.

В Україні, наразі, немає внутрішніх ресурсів для фінансування програм і проєктів розвитку і, на жаль, найближчими роками не буде. Тому розроблені і документи стосовно планування мають бути прозорими, логічними і зрозумілими для всіх іноземних партнерів, на фінансування яких розраховує Уряд. Відтак, Стратегія розвитку регіонів до 2027 року повинна користуватись термінологією, яка є зрозумілою та близькою для них, містити індикатори успішності, які можна виміряти, мати логічну структуру, спиратися на чіткі причинно-наслідкові зв`язки.

РОЗДІЛ 3
УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ РЕГІОНУ

3.1. Вплив державного регулювання інвестиційної діяльності на розвиток регіонів

Стаття 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інтерпретує поняття «інвестиції» як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект» [30].

Регіональні інвестиції – це «загальна кількість витрат всіх суб’єктів підприємницької діяльності, населення регіону і управлінських структур, спрямованих на довгострокові капіталовкладення в певні галузі економічної діяльності в позначеному регіоні. Інвестиції в рамках певного регіону переслідують ряд цілей і завдань, які дозволяють як підвищити привабливість території для потенційних інвесторів, так і збільшити економічну стабільність регіону в цілому». Вони формуються за рахунок не тільки юридичних осіб та держави, а й за рахунок фізичних осіб. Механізми та інструменти залучення коштів існують для кожної групи інвесторів, вони дозволяють відповідати державним завданням, масштабам виробництва та інтересам різноманітних соціальних груп та ефективно використовувати усі види інвестиційних стратегій.

До інвестиційних цінностей належать:

1) «Кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);

2) Рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);

3) Майнові права інтелектуальної власності;

4) Сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлення у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);

5) Права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права та цінності» [15].

Залучати гроші на розвиток реальних інвестиційних проектів, впливати на покращення інвестиційного клімату регіонів, оновлення їх соціально-економічного іміджу дозволяє саме реалізація таких стратегій.

Державне регулювання інвестиційної діяльності є ключовим фактором у розвитку регіонів, оскільки воно спрямоване на створення сприятливих умов для залучення інвестицій, підвищення економічної активності та забезпечення соціально-економічного зростання. Його вплив можна оцінити за кількома основними аспектами.

Першим аспектом впливу є формування інвестиційного клімату, адже державна політика може сприяти або стримувати розвиток інвестицій через наступні регулятори:

– податкові стимули включають зменшення навантаження, запровадження пільгових режимів для інвесторів у певних галузях чи регіонах;

– регуляторні стимули передбачають спрощення бюрократичних процедур, зменшення адміністративних бар’єрів для відкриття бізнесу;

– правове забезпечення надає гарантії захисту прав інвесторів, стабільність законодавства, особливо у сфері землекористування та власності.

Наступним аспектом є інфраструктурна підтримка держави через регіональні та центральні програми, що дозволить розвивати транспортну, енергетичну та комунікаційну інфраструктуру, що, в свою чергу, стимулює приватні інвестиції.

Фінансові механізми впливу державного регулювання інвестиційної діяльності включають надання субсидій та грантів для реалізації

інвестиційних проектів у пріоритетних секторах та надає доступ до пільгового кредитування через державні банки чи спеціалізовані програми».

Інвестиції – це також один із напрямів сприянні впровадженню наукових та науково-технічних розробок у регіональні процеси. Однак необхідною передумовою, яка сприятиме їх залученню та високопродуктивному використанню є моделювання та прогнозування, які надають можливість передбачати фінансово-господарські результати від інвестиційної діяльності у регіоні та вибирати оптимальний варіант їх вкладення [23].

Публічні інвестиції – це інвестиції «у «тверду» та «м'яку інфраструктуру, що здійснюється органами виконавчої влади та місцевого самоврядування за рахунок публічних коштів рис.3.1.1.»

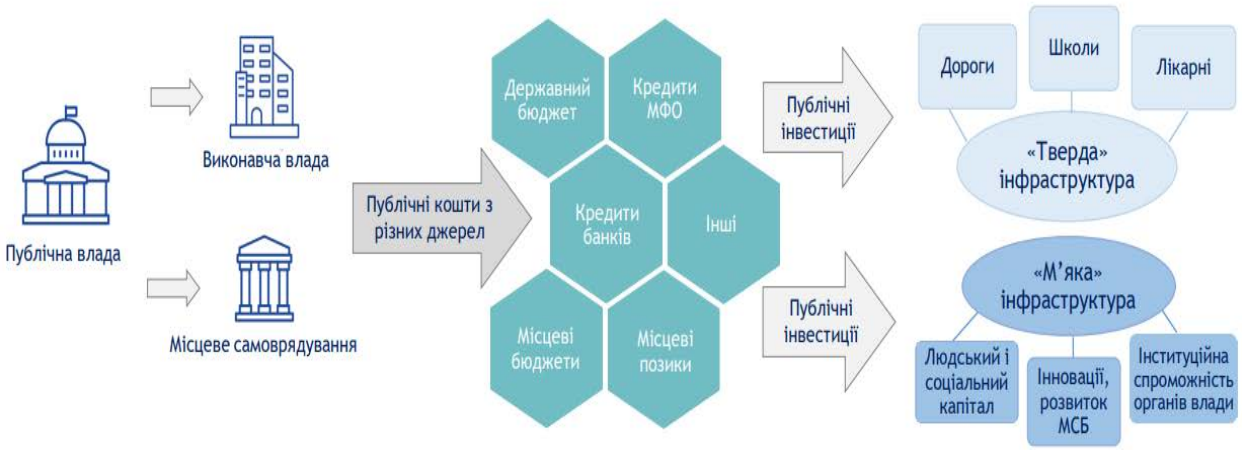

Рис.3.1.1. Розподіл публічних інвестицій

Різноманітність інструментів розміщення коштів у інвестиційні регіональні проекти, дозволяє не лише збільшувати приток прямих і фінансових інвестицій у економіку регіону, але і допомагає потенційним учасникам розширяти можливості користування вільними грошовими коштами; використовувати різні напрямки інвестування; об`єднувати фінансові ресурси з іншими інвесторами. До сучасних та тих, що користуються попитом форм інвестування грошових коштів відносять різні види фондів (інвестиційні, пенсійні, страхові, будівельні та інші) які, в свою чергу, використовують існуюче різноманіття фінансових інструментів

(інвестиційних сертифікатів і акцій корпоративних інвестиційних фондів, облігацій підприємств, іпотечних цінних паперів, (строкових фінансових продуктів) для різних типів ринків (поточного і термінового; первинного і вторинного; організованого і неорганізованого), та формування інвестиційних стратегій з визначеними ціновими, строковими і ризиковими параметрами.

Потрібно врегульовувати диспропорції, які існують між регіонами, інакше, певні території можуть розвиватись надто швидко, при цьому залучати та використовувати неспільномірну частку інвестицій та забирати робочу силу з інших, більш слабких, регіонів. В свою чергу, це може створити підвищений попит на інфраструктуру (лікарні, школи, житло, каналізацію, дороги та ін.).

Державна політика має враховувати специфіку кожного регіону, тому підтримує пріоритети регіонального розвитку через акцентування стимулювання інвестицій через податкові канікули або створення спеціальних економічних зон в депресивних регіонах. У регіонах з розвинутою економікою увага зосереджена на підтримці інноваційних проектів та експорту.

Уряд намагається цю проблему розв’язати через збільшення пропозицій (будувати більше шкіл, житла і лікарень), що також створює наступне коло – тоді ці територія знов переповнюється, а можливості фінансування не безмежні.

Отже, політика щодо розвитку територій може шляхом переорієнтації попиту зменшити перевантаженість території, а надмірне накопичення населення перенаправити в території, де ще є потужності, які використовуються неповною мірою.

«Надмірна концентрація економічного розвитку на одній території також підвищує інфляційні тиски (які становлять ще одну форму неефективності) на пропозицію робочої сили, ринки житла, тощо. Чим більший попит зосереджений на одній території, то вища вірогідність зростання заробітної плати та цін на житло. Цей ризик зменшується шляхом справедливого розподілу попиту між різними частинами країни»[15].

Економічний зміст процесу залучення інвестицій на метарівні (регіон, місто) суттєво не відрізняється від змісту того ж процесу на макрорівні, проте інвестиційна діяльність на рівні регіону володіє низкою особливостей, що пов'язані зі значенням регіонального утворення як системного поєднувача виробничої, культурної, комунальної та інших сфер життєдіяльності [8].

Держава відіграє важливу роль у залученні іноземних інвестицій, тобто залученні міжнародного капіталу, через дипломатичну підтримку та допомогу країни як інвестиційно привабливого напрямку та підписує угоди про уникнення подвійного оподаткування та захист інвестицій. Також держава може надати стимулювання через страхування неекономічних ризиків, які будуть актуальними і після завершення війни. Необхідно «впровадження територіально орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій, включаючи спеціальні зони, локалізовані в регіонах з найбільшою потребою у відбудові».

Вся діяльність проходить під постійним моніторингом та контролем. Державне регулювання включає нагляд за виконанням інвестиційних проектів щоб забезпечити досягнення економічного та соціального ефекту. Це можливо за допомогою контролю за цільовим використанням державних коштів та оцінку ефективності інвестиційних програм на регіональному рівні.

Але перед державою в регулюванні інвестиційною діяльністю виникають небажані проблеми та виклики.

Таким викликом є корупція, яка містить під собою в даному аспекті неефективне управління та корупційні ризики, що можуть відштовхувати інвесторів. Нерівномірність розвитку інвестиційних вкладень приводить до неправильного розподілу ресурсів і може поглиблювати диспропорції між регіонами.

Негативна бюрократія створює складність адміністративних процедур і може сповільнювати реалізацію проектів.

Але, незважаючи на складний воєнний стан в Україні, іноземні інвестори продовжують довіряти нашій державі свої капіталовкладення.

Так, за даними 2021 року від Національного банку України (далі – НБУ), ми можемо побачити, що найбільшими інвесторами в національну економіку були Нідерланди, які вклали в нашу економіку 2,2 млрд. дол., а Кіпр довірив нашій державі 0,5 млрд.дол. – тобто країна з низьким рівнем оподаткування та офшорна держава (рис. 3.1.2.). З інфографіки ми можемо побачити, що ці дві країни залишились основними джерелами 1 у 2023 році.

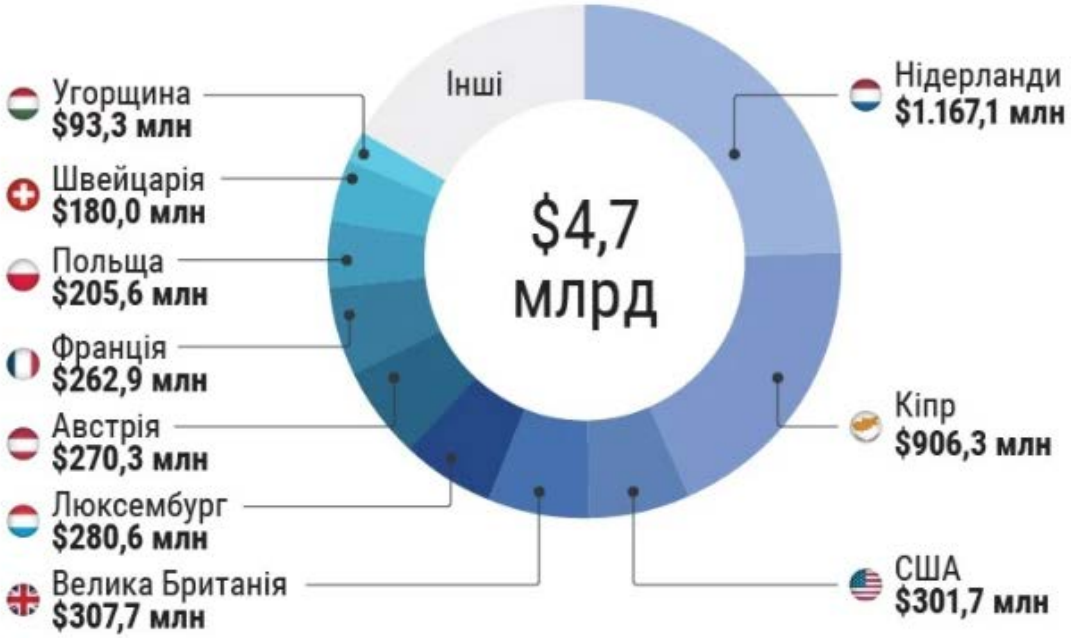

Рисунок 3.1.2. Прямі іноземні інвестиції в Україну за країнами світу станом на 2023 рік [53]

Унікальну електронну платформу Advantage Ukraine фахівці створили для залучення закордонних інвесторів в Україну. На цій платформі зібрано більше ніж 500 інвесторів та можливостей у 10 перспективних галузях економіки.

Якщо поставити питання чим же Україна на даний момент може приваблювати інвесторів і що може запропонувати наша країна для того, щоб стати ще привабливішою для інших держав, які б могли інвестувати у відновлення регіонів і країни в цілому ми можемо надати деякі пропозиції. По-перше нам необхідно забезпечити для роботи з інвесторами єдиний стандарт

регіональної співпраці. Це має бути якісно і Україна обіцяє це забезпечити. Багато агенцій регіонального розвитку працюють саме над цією проблемою.

Стимули, які надає держава дуже важливі. Іноземні держави відіграють свою роль в даному процесі, адже вони пропонують відбудувати той чи інший регіони, саме тому що теж розуміють необхідність підтримки відповідного регіону, що, в свою чергу, означає входження їхнього бізнесу в цей регіон, а це і є їхні доходи. Тут спрацьовує економічно-політичний чинники. В першу чергу країни інвестори хочуть допомогти розвитку економіки України, а в другу чергу – показати що російська агресія не є підставою для знищення демократії.

З вищевказаного можна визначити що, «в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів, загострення кризи на світових фінансових ринках вагоме значення має зниження нерівномірності економічного розвитку українських регіонів. Надзвичайно актуальним в умовах подальшої ефективної трансформації економіки регіонів України у світовий господарський простір залишається питання щодо зниження існуючих адміністративних бар'єрів інвестиційної діяльності. Цей процес повинен охоплювати зниження непередбачуваності тлумачення інвестиційного законодавства посадовими особами; зменшення рівня корупції на різних стадіях реалізації регіональних інвестиційних проектів; скорочення тривалості і зменшення кількості процедур для отримання ліцензії, виконання контрактів, реєстрації нерухомого і заставного майна тощо. Усі методи державного регулювання інвестиційної діяльності є взаємопов'язаними, а тому застосування їх не може бути довільним. Кожна модель регіональної інвестиційної політики є певним поєднанням заходів і відповідних державних інститутів, які розробляють і реалізують ці заходи» [20].

Підсумовуючи дослідження інвестиційної діяльності в покращенні економічного стану регіонів, можна констатувати той факт, що ефективне державне регулювання інвестиційних вкладів здатне значно підвищити конкурентоспроможність регіонів, створити нові робочі місця, зменшити

соціально-економічні диспропорції. Водночас, важливо уникати надмірного регулятивного тиску, який може негативно впливати на активність інвесторів.

3.2. Актуальні проблеми регіональної політики України та шляхи їх вирішення

З регіональною політикою тісно пов'язане регіональне планування і програмування. За своєю структурою регіональна політика може бути поділена на окремі складові: економічну, промислову, соціальну, житлову, демографічну, екологічну, науково-технічну та ін.

«Суб'єктами регіональної політики є Президент України, Верховна Рада України (ВРУ), Кабінет Міністрів України (КМУ), органи державної влади, центральні та місцеві органи місцевої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи. Наведений суб'єктний склад підкреслює, що регіональна політика є системою узгоджених дій центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування. У розробленні і забезпеченні реалізації державної регіональної політики також беруть участь асоціації органів місцевого самоврядування, їх добровільні об'єднання та агенції регіонального розвитку. Місцеві ради як представники відповідної територіальної громади мають право приймати житлові програми регіону та передбачати фінансування такої програми у місцевому бюджеті» [41].

Основні соціально-економічні аспекти в регіональній політиці тісно пов'язані з територіальним поділом праці, формуванням народно-господарських комплексів, економічним руйнуванням та загальнодержавним плануванням (програмуванням) соціально-економічного розвитку та розміщення продуктивних сил».

До актуальних проблем регіональної політики України можна віднести і децентралізацію, і конкурентоспроможність українських регіонів і оновлену регіональну політику, і кадрову політику, і розвиток та стимулювання бізнесу,

і міграцію населення особливо в умовах воєнного стану, і людський капітал, і трудовий ресурс тощо.

«Під час формування і реалізації нової регіональної політики в умовах децентралізації публічної влади обов'язковим має бути застосування «м'яких» заходів регіональної політики: створення і підтримка регіональних інститутів розвитку, міжрегіонального партнерства, державно-приватних асоціацій, соціальних партнерств, політичних та економічних платформ. Такі форми підтримки дозволять більшою мірою залучати неформальні інститути і спиратися на них, і створювати таким чином умови для того, щоб регіональні групи різних інтересів були залучені в процес прийняття і виконання рішень (територіальна інклюзія). Саме на цьому напрямі планується здійснення подальших досліджень» [9].

Процес регіонального розвитку ґрунтується на поглибленому вивченні стратегічного стану потенціалу регіону із застосуванням комплексного методичного забезпечення. Саме комплексне дослідження рівня потенціалу стратегічного розвитку виступає основою управління стратегічним розвитком. Такий процес передбачає дослідження стану у динаміці стану стратегічного потенціалу регіону із застосуванням прогнозних моделей, також передбачається практичне оцінювання рівня стратегічного потенціалу регіону на визначений момент.

«До широкомасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року Україна досягла значного поступу в реалізації амбітних реформ регіонального розвитку і децентралізації. Результатом цих реформ стало створення 1469 місцевих громад. Введення детальної багаторівневої структури планування регіонального розвитку, а також значне підвищення рівня надання місцевих державних послуг і державного фінансування регіонального та місцевого розвитку. Однак на шляху реформ виникли деякі проблеми, багато з яких були значно загострені війною росії проти України. Ці проблеми включають збільшення регіональних економічних та демографічних розбіжностей і відмінностей у рівні добробуту, фрагментарну структуру фінансування

регіонального розвитку, а також помітні розбіжності в адміністративних, кадрових і фіскальних можливостях муніципалітетів» [6].

Ми повинні розуміти, що головну роль в управлінні регіонами відіграє людина, оскільки управління регіональним розвитком здійснюється саме через неї, а професіоналізм та готовність служити громадам відіграють значну роль в закріпленні регіонального розвитку, як основного вектора ефективності регіональної політики. Тому кадрова політика, щодо створення резерву для органів місцевого самоврядування, особливо керівного складу, визначає професіоналізм та управління якістю рішень як основний принцип управління.

Першочерговою умовою з професіоналізації посадовців органів місцевого самоврядування повинна бути діагностика їх освітнього потенціалу, адже посадові особи «які приймають управлінські рішення, повинні володіти не тільки управлінськими методиками, але й бути спроможними до діяльності в стресових ситуаціях. Це висуває вимоги не тільки до інтелектуальних можливостей посадових осіб, але й до їх психологічних та моральних якостей. У зв’язку із цим діагностика професійних якостей керівника повинна включати не тільки (та не стільки) перевірку їх обізнаності з необхідною інформацією, але й швидкість мислення, спроможність до спілкування, стійкість до стресів та ін.». Саме посадовці органів місцевого самоврядування першими вступають в комунікацію та діалог з громадськістю та бізнесом і мають актуальну інформацію щодо проблем та перспектив розвитку громад.

Конкурентоспроможність українських регіонів та відповідність залучення їх до інтеграційних світових процесів залежить від їх стану розвитку інфраструктури, яка через забезпечення діяльності всіх галузей економіки є основним чинником регіонального розвитку та визначає її авторитетність на територіальний розвиток в цілому. Умови для вчасного пристосування галузей економіки регіону до змін стану навколишнього середовища та наступних ринкових трансформацій створює розвинена інфраструктура.

«У глобальному контексті розвитку посилюється значущість локальних особливостей, матеріальних і нематеріальних активів окремих територій, що активізувало останніми роками дискусії і обумовило пошук ефективніших та адекватніших підходів до управління регіональним розвитком.

Одним з результатів цього процесу стало поступове концептуальне оформлення нової парадигми регіонального розвитку і зростання, яка отримала назву «політики, що спирається на можливість місць» («place-based policy»).

Місцеві і національні органи влади відходять від традиційних підходів, що акцентують увагу на забезпеченні масштабної інфраструктури, залученні інвесторів і трансфертних виплатах, призначених в основному для компенсації наслідків промислової реструктуризації і слабкого зростання.

Отже, політика, що спирається на можливість місць, може бути визначена як:

а) довгострокова стратегія розвитку, метою якої є зниження стійкої неефективності (недостатнє використання усього потенціалу) і нерівності (питома вага людей нижче певного рівня добробуту) в конкретних місцях;

б) прагне досягти цього шляхом створення комплектів (пакетів) інтегрованих, орієнтованих на конкретні місця суспільних благ і послуг, розроблених і здійснюваних шляхом виявлення і узагальнення локальних преференцій і знань через політичні інститути участі і встановлення зв’язків з іншими місцями;

в) спирається на «сприяння ззовні в рамках системи багаторівневого управління, досягнення результатів, обумовлених як цілями, так і інструментами, шляхом передачі повноважень від вищих до нижчих рівнів управління» [46].

Формування та впровадження регіональних стратегій щодо підготовки відповідних механізмів посилення місцевої влади потребує переговорних процесів з місцевими та регіональними органами влади.

Зазначені дії між органами влади також покликані вдосконалити розуміння методів розвитку регіонів серед місцевих громад, оскільки регіони повинні тримати баланс між потужним тиском розвитку окремих громад та рівномірним розподілом інвестицій та проектів.

Для вирішення актуальних проблем регіональної політики та поліпшення економічного стану на даний час, перш за все необхідно зупинити війну. На деокупованих територіях триває розмінування сільськогосподарських угідь. «У жовтні від мін було очищено 24 000 га, а за 10 місяців 2014 року – 289 000 га, 80% з яких припадає на Херсонську область.

Через це, за попередніми оцінками, цьогорічний урожай зернових та олійних культур знизиться з 82 млн. тонн до 73-75 млн. тонн.

А всупереч військової агресії росії, у жовтні індекс очікувань ділової активності НБУ покращився до 49,4 порівняно з 48,7 у вересні, але все ще залишився нижче “нейтрального” рівня у 50 пунктів. Настрої помітно покращилися у секторі послуг (втім, залишившись негативними), але погіршилися в усіх інших опитаних секторах (промисловість, будівництво, торгівля)» (рис. 2.1.1).

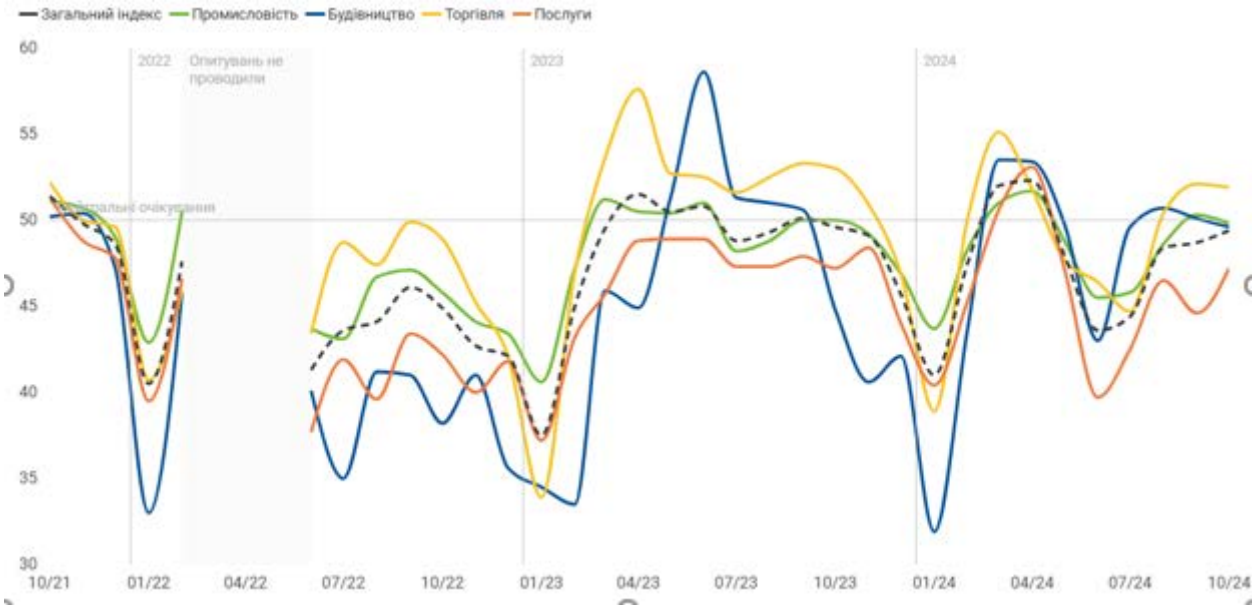

Рис. 2.1.1 Індекс очікувань ділової активності

Стримуючими чинниками залишалися посилення обстрілів портів, ризик подальших атак на енергоінфраструктуру, дефіцит працівників,

зростання витрат бізнесу на енергію та пальне, оплату праці та логістику. Зміна очікувань бізнесу є важливим суб'єктивним показником стану економіки, що свідчить про поступове відновлення активності чи, навпаки, погіршення ситуації.

У жовтні 2024 року «експорт зернових та олійних культур очікувано зріс на 32% до 5,1 млн. тонн. За 10 місяців 2024 року експорт такої аграрної продукції сягнув 52,5 млн. тонн, що на 29% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Частка експорту зернових та олійних культур через морські порти досягла найвищого рівня за весь час війни – 81%. Частка експорту залізницею залишається на рівні 10%» [48]. З цього видно що така нестала наразі економіка нашої країни намагається тримати державу на плаву. Те, що економіка нашої країни не зупиняється, попри всі завади, негативні зрушення і тимчасову несталість – є аспектами подальшого розвитку регіонів.

Стан регіонального розвитку в загальнодержавному аспекті виступає важливою умовою забезпечення національної безпеки країни. Сталий регіональний розвиток є неможливим без функціонування діючої системи розвитку його потенціалу у стратегічній перспективі.

Розвиток регіону – багатовимірний і багатоаспектний процес, який зазвичай розглядається з точки зору сукупності різних соціальних і економічних цілей [10].

У подальшому необхідно буде модернізувати та відстоювати європейські цінності та напрацювання регіонального розвитку. Будь який регіональний розвиток неможливий без людського капіталу. Адже, саме трудовий ресурс, чи людський капітал, чи все населення України є однією з передумов розвитку не тільки всієї країни а й регіонів у тому числі.

Людський капітал включає в себе систему характеристик, які визначають спромогу людини до творчої праці з метою створення товарів, послуг, тобто якості робочої сили індивідуума, сукупного працівника підприємства, фірми, корпорації, країни, і проявляються у ході розширеного відтворення. Роль людського капіталу в економічному зростанні регіону

визначається здійсненням структурних змін, які якісно розвивають суспільство». Якщо врахувати сучасний післявоєнний регіональний напрям розвитку, то потрібно змінювати стиль трудової діяльності із зростанням ролі освіти, трудової діяльності, кооперації та діалогу між державою та громадами.

На даний час ми бачимо не тільки міграцію населення України, а й міграцію трудових ресурсів. Це найболючіший факт у відтворенні регіонального розвитку. Без трудового потенціалу неможливо відтворити виробництво, інфраструктуру і, наслідком - регіони.

Ефективна міграційна політика на сучасному етапі повинна передбачати «поєднання тимчасової міграції і стимулів для циркулярної міграції. Завдяки циркулярної міграції мігранти могли б протягом нетривалого часу перебувати за межами батьківщини, не збільшуючи при цьому масштабів постійної міграції. Реалізація принципів циркулярної міграції дозволяє, з одного боку, задовольнити потреби громадян у достойних заробітках, а з іншого, забезпечити зворотність зовнішніх поїздок» [42].

Слід розуміти, що самостійно регулювати міграційні процеси неможливо. Такий стан обумовив створення та формування «зовнішньополітичного вектору міграційної політики ЄС, спрямованого на розвиток взаємодії між країнами ЄС, співпрацю з основними країнами постачальників мігрантів; співпрацю з країнами сусідами. Діалог та співпраця в рамках зовнішньополітичною складовою міграційної політики спрямовані на те щоб виявити спільні з країнами походження та транзиту шляхів їх розв’язання. Глобальний підхід до міграції доповнює зовнішню політику ЄС, а також політику надання допомоги країнам, що розвиваються» [25].

Немає таємниці, що найбільш активними в трудовій міграції у нас населення Західного, Північного та Східного регіонів. Чим ближче до кордонів з іншими державами, тим сильніше трудова міграція. Такий стан суттєво впливає на економічний розвиток регіонів і знецінює зусилля держави у підтримці економічного регіонального розвитку. З припиненням військових

дій необхідно відформатувати міграційну політику відповідно сучасним вимогам (Додаток Б).

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи дослідження інвестиційної діяльності в покращенні економічного стану регіонів, можна констатувати той факт, що ефективне державне регулювання інвестиційних вкладів як внутрішніх, так і зовнішніх, здатне значно підвищити конкурентоспроможність регіонів в напрямку європейського розвитку, створити нові робочі місця, зменшити соціально-економічні диспропорції. Водночас, важливо уникати надмірного регулятивного тиску, який може негативно впливати на активність інвесторів.

Отже, важливим і складним процесом у відновленні нашої держави є стратегічне регіональне управління. Адже будувати стратегічні плани у вкрай мінливі часи – справа нестійка. Управління регіонами та їх розвитком потребує осмислення перспектив розвитком регіонів та виявлення ключових проблем і загроз регіоналізації.

ВИСНОВКИ

Політика регіонального розвитку спрямована на забезпечення не тільки збалансованого економічного, екологічного та соціального розвитку регіонів а й зменшення диспропорцій між територіями, підвищення їх конкурентоспроможності та якості життя населення. Регіональна політика спирається на визначення цілей та завдань, функцій та принципів, які враховують територіальні, економічні, демографічні та культурні та ментальні особливості кожного регіону.

Процес регіоналізації повинен охоплювати зниження непередбачуваності тлумачення законодавства посадовими особами, зменшення рівня корупції на різних стадіях реалізації регіональних проектів, скорочення тривалості і зменшення кількості регулятивних процедур тощо.

Будь-який регіон знаходиться в досить складному середовищі, що становить складу систему з різнорідними політичним і економічним чинниками, урядом, чиновниками, законодавством, конкурентами, суспільством тощо.

Визначено, що правове забезпечення регіонального розвитку надає гарантії захисту прав інвесторів, стабільність законодавства, особливо у сфері землекористування та власності. Зміни нормативно-правової бази сприяють інтеграції України в європейський простір та надають можливість суб’єктам державної регіональної політики діяти більш чітко відповідно до зазначених функцій, принципів та методології. В роботі відмічено, що потенціал регіонів, особливості регіональних проблем, територіальні відмінності їх розвитку, належна децентралізація державного управління в значній мірі залежить від правильного використання інструментів регіональної політики.

Ефективність державного управління соціальними та економічними процесами значною мірою залежить від здатності органів влади

підлаштовуватись до вимог сучасності та нестабільних умов в нашій державі, особливо на даний момент, коли наша країна знаходиться у стані війни.

Якщо визначати сутність, форми і методи планування регіонального розвитку відповідно до системи стратегічного планування розвитку регіону, яка є ключовим інструментом для ефективного управління регіонального розвитку, з'ясовано, що вкарай складно без стратегічного бачення розробляти документи планування розвитку територій тим паче, в умовах воєнного стану.

Визначено що, здійснювати розвиток державної і регіональної, економічної та соціальної інфраструктури зможуть оновлені стратегії розвитку регіонів та генеральні плани, які повинні розроблятись на принципах публічності та узгодженості дій усіх рівнів влади з досягненням сталого балансу державно-приватних та громадських інтересів.

Необхідно узгодити та прискорити, на основі кращих практик розвитку регіонів, прийняття у кожному регіоні ефективної програми поліпшення інвестиційного клімату та створенні, завдячуючи їй, нових, високопродуктивних робочих місць.

В Україні, наразі, немає внутрішніх ресурсів для фінансування програм і проєктів розвитку і, на жаль, найближчими роками не буде. Потрібно залучати до відтворення регіонів іноземні компанії та держави, тому розроблені документи стосовно планування мають бути прозорими, логічними і зрозумілими для всіх іноземних партнерів, на фінансування яких розраховує держава. Відтак, Стратегія розвитку регіонів до 2027 року повинна користуватись термінологією, яка є зрозумілою та близькою для них, містити індикатори успішності, які можна виміряти, мати логічну структуру, спиратися на чіткі причинно-наслідкові зв`язки.

Щодо основних напрямків і завдань управління інвестиційною діяльністю регіону зроблено наступні висновки. До актуальних проблем регіональної політики України можна віднести декілька факторів, серед них: децентралізація, і конкурентоспроможність українських регіонів; оновлена регіональна політика і кадрова політика; розвиток та стимулювання бізнесу;

міграція населення особливо в умовах воєнного стану, і людський капітал, і трудовий ресурс тощо.

Визначено, що найбільш активними в трудовій міграції населення є Західний, Північний та Східний регіони. Чим ближче до кордонів з іншими державами, тим сильніше трудова міграція. Такий стан суттєво впливає на економічний розвиток регіонів і знецінює зусилля держави у підтримці економічного регіонального розвитку. З припиненням військових дій необхідно відформатувати міграційну політику відносно сучасним вимогам.

Необхідно відновлювати та регулювати кадрову політику органів місцевого самоврядування, а саме посилити вимоги до керівного складу зазначених органів.

В подальшій співпраці пріоритетним є модернізація та відстоювання європейських цінностей та напрацювань щодо регіонального розвитку, але будь який регіональний розвиток неможливий без людського капіталу. Адже, саме трудовий ресурс чи людський капітал є однією з передумов розвитку не тільки всієї країни а й регіонів у тому числі.

Потрібно змінити комунікацію між бізнесом і владою. На даний час здебільшого бізнес покладається тільки на власні цілі та вкрай мало співпрацює з керівниками ОВА (ОДА) та територіальними громадами. Серед бізнесу, який все ж має досвід взаємодії з представниками ОВА (ОДА) та територіальних громад, у всіх регіонах, крім Сходу, переважає той, який взаємодіє лише під час офіційних заході, проте не входить в жодну робочу групу при ОВА (ОДА) територіальної громади. Але незважаючи на такий стан держава робить все можливе, для підвищення комунікації між органами місцевого самоврядування та бізнесовими структурами.

Також визначено, що без інвестування країни від іноземних держав і партнерів, відновлення регіонів вкрай ускладнено.

Все вище проаналізоване дозволяє зробити висновок, важливим і складним процесом у відновленні нашої держави є стратегічне регіональне управління. Адже будувати стратегії у вкрай мінливі часи – справа нестійка.

Управління регіонами та їх розвитком потребує осмислення перспектив розвитком регіонів та виявлення ключових проблем і загроз регіоналізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш В., Євтушекно О., Верба С. Особливості діяльності територіальних громад усфері земельних відносин в умовах децентралізації. Публічне управління та регіональний розвиток, (17), (2022). 637-669.

2. Богорад А.Д., Невелєв О.М., Падалка В.М., Підмогильний М.В. Регіональна економіка. Словник-довідник. – К., 2004, - 346 с.

3. Пріоритетні напрями регіональної політики Європейського Союзу. Вісник аграрної науки. 2005. № 3. С. 59–61.

4. Безгін В. Як війна змінить регіональну політику в Україні: децентралізація, громади, податки, економіка. Гаряча агрополітика. 2022р. URL: https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminit-regionalnu-politiku-v-ukrayinidetsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika

5. Благун І. Моделювання стратегій розвитку регіону / І. Благун // Регіональна економіка. - 2015. - № 4. - С. 105-115.

6. Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління. OECDiLibrary. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/7a956aebuk/index.html?itemId=/content/component/7a956aeb-uk (дата звернення: 29.07.2023).

7. Голікова Т. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика : Монографія / Т. Голікова. - К. : Вид-во НАДУ, 2007. - 296 с.

8. Гуриненко О. М. Іноземні інвестиції в розвитку економіки столичних міст (на прикладі м. Києва): дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08. 05. 01 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / О.М. Гуриненко. – К., 2004.

9. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики ЄС. Регіональна економіка. 2019. №. 1. С. 76-87.

10. Діденко Є. О., Цалко Т. Р., Кирилко Н. М. Дослідження стану стратегічного потенціалу як визначальна вимога ефективного регіонального

управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 4. – URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2044 (дата звернення: 27.11.2024). DOI: 10.32702/2307-2156-2021.

11. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text (дата звернення 01.12.2022)

12. Державна регіональна політика 2023: бути чи не бути? А. Ткачук URL: https://rpr.org.ua/news/derzhavna-rehionalna-polityka-2023-buty-chy-ne-buty/

13. Дорош У. Децентралізація управління як засіб регіонального розвитку / дис. на здобуття доктора філософії : спец. 281. “Публічне управління та адміністрування” / У.М. Дорош. – Л., 2023. – 249 с.

14. Євдокименко В. Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративнотериторіальної одиниці: концептуальний підхід в сучасних умовах / В. Євдокименко // Регіональна економіка. - 2016. - № 2. - С. 104-117.

15. Інструменти регіонального розвитку в Україні : навч. посіб. / О.В. Берданова та ін. ; за ред. В.М. Вакуленка, О.В. Берданової. – К. : НАДУ, 2013. – 286 с.

16. Євтушенко О., Суслов М., Верба С. Брендинг території громади – механізм формування локальної ідентичності та фактор (2021). конкурентоспроможності. Публічне управління та регіональний розвиток, (13), 622-649. https://www.researchgate.net/publication/355988766_

17. Кваша О. П. Державна регіональна політика України: нова парадигма в умовах євроінтеграційного вибору. Соціально-гуманітарний вісник. 2022. Вип. 40. С. 12-16.

18. Качмарський Є. І. Трансформації інституційного забезпечення регіональної політики в Україні. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2023. Вип. 93. С. 202-215.

19. Кіщак А. Державна регіональна політика в Україні: термінологічна невизначеність Державне управління та розвиток № 6, 2014 http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=867

20. Кириченко О. А. Антикризова інвестиційна політика України / О. А. Кириченко, О. І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1. – С. 64–75.

21. Конституція України: в редакції від 01 січня 2020 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

22. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014р. № 333-р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/ laws/show/333 -2014- %D1%80 (дата звернення: 01.08.2023). С ДОРОШ И ХАРЧЕНКО рис 1.1.1.

23. Кравчук Г.В. Реальні інвестиції та їх вплив на економічний розвиток регіону: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01. “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / Г.В. Кравчук. – К., 2002. – 205 с.

24. Мармаза О. І. Теоретичні аспекти регулювання як функції управління. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 7. С. 462–469.

25. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. К. : НІСД, 2014. 48 с.

26. Програмний документ «Стратегія економічного та соціального розвитку міста Одеси до 2022 року (актуалізована)»: від 07.12.2016 р. № 1321-VII [Електронний ресурс] // Одеська міська ради. – Режим доступу: http://omr.gov.ua/ru/acts/council/91050.

27. Про міжнародне територіальне співробітництво //https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text

28. Проект Концепції державної регіональної політики // https: www. minregionbud.gov.ua

29. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України Положення в редакції Постанови КМ № 1400 від 17.12.2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF#Text

30. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/

31. Про засади державної регіональної політики (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90)

32. Про регулювання містобудівної діяльності від 10.10.2024 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text

33. Про сприяння розвитку регіонів : Закон від 08.09.2005 №2850-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2850

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text

35. Публічна служба : навч. посіб. / С. М. Серьогін, Н. А. Липовська, С.І.Бородін [та ін.]; за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 384 с.

36. Регіональна соціально-економічна політика: навчальний посібник / Гречаник Б.В., Васильченко Г.В., Канадець М.В., - Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2012. – 404 с.

37. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики. URL: http://surdp.eu/uploads/files/Analytical_Report_Main_part_UA.pdf (дата звернення: 12.08.2023).

38. Рекомендації Конгресу Ради Європи щодо стану місцевої та регіональної демократії в Україні як «дорожня карта» для подальшого реформування системи місцевого самоврядування України. Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. 2013. № 4. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mcrru_2013_4_21 (дата звернення: 29.07.2023).

39. Реформування системи публічного інвестування в контексті державної регіональної політики – Режим доступу: https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42477.pdf

40. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: http://sd4ua.org/wpcontent/uploads/2015/02/Strategiya-stalogo-rozvytku-Ukrayiny-do-2030-roku.pdf

41. Сучасний стан та перспективи розвитку державної регіональної житлової політики України / Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Шостої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 23 грудня 2022 р.). – К.: АПСВТ, 2022 – 330 с.

42. Терещенко Д. А. Державне регулювання розвитку людського капіталу в Україні: теорія, методологіч, практика.: монографія. Харків 2020. 307 с.

43. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

44. Чуріканова О. Ю. Управління регіональним розвитком і формування регіональної політики: теорія та практика застосування: мо: нографія. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. 387 с.

45. Штирьов О., Верба С. Державна регіональна політика в Україні: аналіз розвитку. Ефективна економіка, № 1(2023). / https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/issue/view/55

46. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy. A Place-Based Approach to Meeting European Union Challenges and Expectations (2009, Apr). Independent

Report Prepared at the Request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy by Fabrizio Barca.

47. https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rehionalni-rezultaty-doslidzhennia-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovakh-viiny.

48. https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/

49. https://doi.org/10.31612/2616-4868.1.2024.15

50. http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=867

51. https://ird.gov.ua/sep/sep20176%28128%29/sep20176%28128%29_016_PopadynetsN.pdf

52. https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2023.

53. https://rpr.org.ua/news/derzhavna-rehionalna-polityka-2023-buty-chy-ne-buty/

54. https://novynarnia.com/2017/12/16/

ДОДАТКИ

Додаток А

Назва додатку

Виявлені прогалини - 6	Рекомендації
1. Українське законодавство не передбачає сфер та умов, за яких співробітництво територіальних громад має бути обов`язковим	Внести зміни у закон «Про співробітництво територіальних громад», де передбачити сфери обов`язкового співробітництва для громад, які підпадають під встановлені параметри щодо чисельності населення, економічної спроможності: утримання полігонів ТПВ, організація переробки та утилізації ТПВ; організація громадського транспорту; створення системи енергозабезпечення на основі відновлювальних ресурсів. Передбачити відповідну державну підтримку такого співробітництва через зміни нормативного забезпечення щодо порядку використання коштів ДФРР.
2. Відсутня практика спільного публічного фінансування важливих для органів виконавчої влади та місцевого самоврядування проектів на основі договорів	Внести зміни до законів про місцеве самоврядування, про місцеві державні адміністрації та про центральні органи виконавчої влади, які врегулюють питання укладання договір між різними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування щодо спільного інвестування окремих проектів регіонального розвитку (договір про інтегрований проект регіонального розвитку).
3. Низька спроможність (психологічна готовність) до співробітництва між сусідніми територіальними громадами, особливо після завершення утворення нових громад по усій території держави (за винятком окупованих територій).	Удосконалити на сайті Мінрегіону розділ, що стосується співробітництва територіальних громад в частині візуалізації СТГ - територіально, спрощення пошуку дговорів СТГ та інформації про досягнуті результати у форматі СТГ. Мінрегіону щорічно формувати каталог кращих практик СТГ з необхідними контактами для обміну досвідом. Мінрегіону організувати конкурс на кращий проект СТГ з наданням переможцю додаткового фінансування, передбачивши таку можливість у бюджетному запиті на наступний за плановим рік. Територіальним громадам ініціювати з суміжними територіальними громадами періодичні зустрічі для встановлення довіри та робочих контактів, укласти договори про добросусідство, як можливу основу укладання договорів СТГ

Додаток Б

Назва додатку

Додаток В

Назва додатку

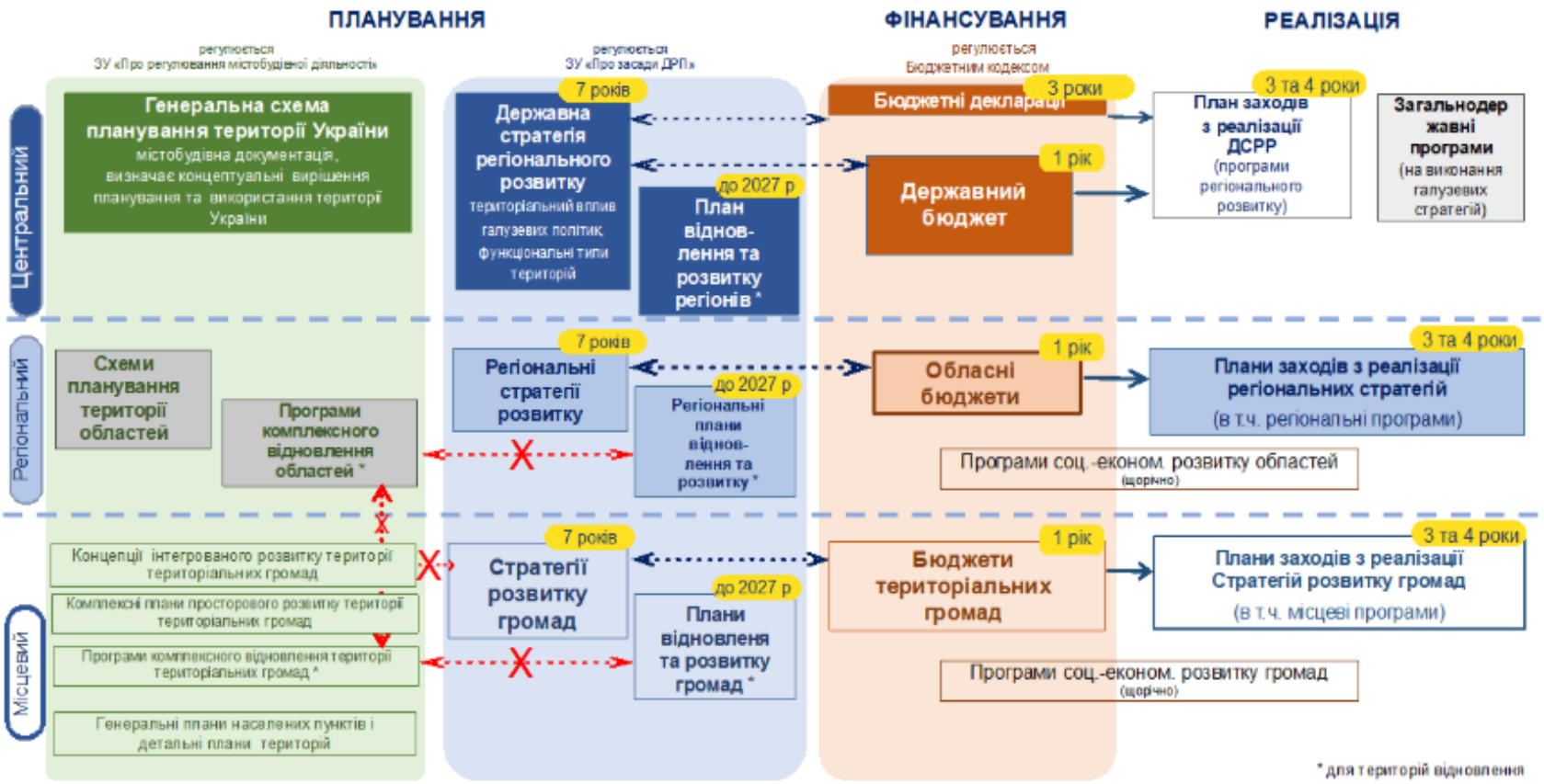

Схема: система планувальних документів ДРП станом на травень 2024 р.